

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Bakalárska práca

2024

Laura Kristína Priatková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Socialistické Československo: Model knižního trhu v
rozech 1952 - 1989**

Bakalárska práca

Autorka práce: Laura Kristína Priatková

Študijný program: Mediální studia

Vedúci práce: doc. PhDr. Jan Halada, CSc.

Rok obhajoby: 2024

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predloženú prácu vypracovala samostatne a použila som len pramene a literatúru, ktoré sú uvedené v zozname použitých zdrojov.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá na získanie iného titulu.
3. Súčasne dávam súhlas k tomu, aby bola táto práca sprístupnená v príslušnej knižnici a prostredníctvom elektronickej databázy vysokoškolských kvalifikačných prác a používaná na štúdijné účely v súlade s autorským právom.

V Prahe dňa 30. 07. 2024

Laura Kristína Priatková

Bibliografický záznam

PRIATKOVÁ, Laura Kristína. *Socialistické Československo: Model knižného trhu v rokoch 1952-1989*. Praha, 2024. 51 s. Bakalárska práca (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Institut komunikačných študií a žurnalistiky, Katedra mediálnych študií. Vedoucí bakalárskej práce doc. PhDr. Jan Halada, CSc.

Rozsah práce: 89 439 znakov

Abstrakt

Táto bakalárska práca sa sústreďuje na socialistický model knižnej produkcie v Československu medzi rokmi 1952-1989. Hlavným zameraním je rozdielny vplyv politik Komunistickej strany Československa na literárnu tvorbu v jednotlivých dekádach. Práca analyzuje kultúrno-politické zmeny a ich dopady na tri významné nakladateľstvá: Odeon, Albatros a Československý spisovateľ. Cieľom je priblížiť ideové východiská socialistickej kultúrnej koncepcie a identifikovať dominantné charakteristiky tohto modelu v knižnej produkcii počas sledovaného obdobia.

Abstract

This thesis focuses on the socialist model of book production in Czechoslovakia between 1952 and 1989. It aims to examine the impact of socialist policies on literary production in each decade. The thesis analyzes the cultural and political changes and their effects on three major publishing houses: Odeon, Albatros, and Československý spisovateľ. The objective is to present the ideological foundations of the socialist cultural concept and identify the dominant characteristics of this model in book production during the period under review.

Kľúčové slová

Socialistické politiky, literárna produkcia, Československo, nakladateľstvo Odeon, nakladateľstvo Albatros, nakladateľstvo Československý spisovateľ, kultúrna politika

Keywords

Socialist policies, literary production, Czechoslovakia, Odeon publishing house, Albatros publishing house, Československý spisovateľ publishing house, cultural policy

Title/názov práce

Socialistické Československo: Model knižného trhu v rokoch 1952 - 1989

Socialist Czechoslovakia: The Book Market Model in the Years 1952 - 1989

Pod'akovanie

Svoju najväčšiu vd'aku by som chcela vyjadriť môjmu školiteľovi práce, doc. PhDr. Janovi Haladovi, CSc., ktorý po celý čas veľkoryso pristupoval k môjmu pracovnému procesu, aktívne sa zaujímal o jeho priebeh a bol nekonečne nápomocný.

Zároveň ďakujem Juliane Boublíkovej a Zuzane Kovaříkovej, ktoré ochotne prispeli svojou skúsenosťou a obohatili tak moju prácu o žitý rozmer.

S láskou ďakujem mojej babke, ktorá mi už od mala vštepovala hodnoty akademického vzdelania a motivovala ma k nemu. Veľmi vd'ačím aj mojej mame, za konštantnú podporu a milé slovo počas celej doby môjho štúdia, a dedkovi za každý hrejivý telefonát.

Nekonečne ďakujem svojim priateľom a priateľkám, bez nich by to nešlo.

Obsah

Úvod	8
1. TEORETICKÁ ČASŤ	9
1.1 Politicko-spoločenský kontext pred zavedením socialistického modelu	9
1.2 Zavedenie socialistického modelu v Československu	9
1.3 Regulácia kultúry	11
1.4 Idey socialistického modelu knižnej produkcie.....	13
1.5 Kniha, nakladateľstvá a ich funkcie	15
1.6 Moc a literatúra - Gramsciho kultúrna hegemonia	16
2. METODOLOGICKÁ ČASŤ	18
2.1 Téma výskumu	18
2.2 Cieľ práce	18
2.3 Výskumná metóda	18
2.4 Limity výskumu	19
3. PRAKTICKÁ ČASŤ	20
3.1 Vznik nových nakladateľstiev a 50. roky	20
3.1.1 Státní nakladatelství dětské knihy (SNDK) - Albatros	21
3.1.2 Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění – Odeon	23
3.1.3 Československý spisovatel	25
3.2 Obdobie uvoľnenia a “renesancia” nakladateľskej činnosti	27
3.2.1 Detská kniha v 60. rokoch	28
3.2.2 Krásna literatúra v 60. rokoch	30
3.2.3 Súdobá literatúra v 60. rokoch	31
3.3 Prelomový rok 1968 a obdobie normalizácie	32
3.3.1. Albatros a 70. roky	33

3.3.2 Odeon a 70. roky	35
3.3.3 Československý spisovateľ a obdobie normalizácie	36
3.4 Neskorá normalizácia	37
3.4.1. Albatros a 80. roky	37
3.4.2 Odeon a 80. roky	38
3.4.3 Československý spisovateľ v 80. rokoch	40
Záver	42
Summary	44
Použitá literatúra	46
Príloha	48
Možné tematické okruhy pre respondentku	48
Odpoveď respondentky	49

Úvod

Hovoriť o knihe je takmer ako hovoriť o človeku. Kniha si pamätá ľudské dejiny, zrkadlí ich charakter a dennodenne nám pripomína rôznorodosť ideí, ktoré nás naprieč historickým vývojom sprevádzajú. Je nevyhnutne všadeprítomná, pretože je nositeľkou nášho vzdelania, hmotnou aj abstraktnou, a teda aj vedomia o svete okolo nás. Kniha, ako služobne najstaršie médium v mediálnej krajine, aj naďalej vytvára hodnotný svet, ktorý predstavuje akýsi pevný bod, ku ktorému sa napriek novým spoločenským výdobytkom s otvorenou myslou navraciame. Prebúdzá v nás úctu k skúsenosti, pretože nás navždy spája s minulosťou, artikuluje jej premeny a vysvetľuje dnešného človeka a jeho kultúru v postupne rozvíjajúcom sa kontexte. Kniha nás robí ľudskejšími a v našich dejinách boli takí, ktorí sa ju snažili aktívne priblížiť človeku. Uvedomovali si dôležitosť knižnej kultúry, jej väzby na spoločnosť a politickú moc. V tejto práci sa zameriavam na dôvody, prečo tak činili, akými spôsobmi postupovali a kde sa mohli zmýliť. Mojim cieľom je predstaviť kultúrny kontext, z ktorého vzišiel socialistický model knižnej produkcie v Československu medzi rokmi 1952-1989, a vykresliť jeho dopady na knihu ako takú. V tejto práci sa snažím čiastočne vystúpiť z predsudkov 21. storočia, ktoré vyplývajú zo skúsenosti s minulým režimom, a pokúsiť sa interpretovať situáciu z perspektívy obdobia, v ktorom bol komunizmus prvýkrát navrhovaný ako možné riešenie v našom regióne. To umožní vnímať teoretické východiská pre projekt centralizovanej kultúry vo svojom vlastnom filozofickom kontexte.

Napriek súčasným tendenciám upozadovať dôležitosť kultúry ju totiž vnímam ako neodmysliteľnú zložku formovania spoločnosti, ak nie ako tú najpodstatnejšiu. Verím, že má schopnosť ovplyvňovať veci politické, sociálne aj ekonomické, a tým priamo ovplyvňovať život človeka. Pri správnom dizajne vie pomôcť nielen tým, ktorých by sme nazvali kultúrnou obcou, ale úplne všetkým účastníkom spoločnosti, všetkým jej tvorcom a tvorkyniam. Práve preto potrebujeme písať o funkciách kultúry, snažiť sa porozumieť jej veľkosti a potenciálu. Citlivé a inkluzívne zaobchádzanie s kultúrou totiž môže zabezpečiť ľuďom lepšie zajtrajšky, a kniha bude opäť raz pri tom.

1. TEORETICKÁ ČASŤ

1.1 Politicko-spoločenský kontext pred zavedením socialistického modelu

Začiatok postupného politického smerovania Československa k centrálnemu riadeniu krajiny môžeme datovať porážkou Nemcov Sovietským vojskom a ukončením druhej svetovej vojny v roku 1945. Oslobodenie Československa Červenou armádou, jej následná prítomnosť a aktívny vplyv sovietskeho zväzu mali určujúci charakter pre formovanie povojnovej politiky a tvorby novej politickej kultúry na domácej pôde. Vznik politických a sociálnych reforiem, ktoré explicitne zdôrazňovali spoluprácu so Sovietskym zväzom a ktoré boli stanovené v apríli 1945 prijatím Košického vládneho programu, členstvo vo Varšavskej zmluve a v Rade vzájomnej hospodárskej pomoci ideologicky definovali medzinárodné vzťahy a budúcnosť krajiny na najbližšie dekády smerom na východ. Odmietnutie západného kapitalizmu a osvojenie si princípov egalitárneho ekonomického a spoločenského usporiadania prekopalo dovtedajšie koncepcie kultúry a prinieslo úplne nový pohľad na jej význam, funkciu a hodnoty, nevyjímajúc knižný sektor a knihu ako takú.

Samotnému nástupu socialistického modelu knižnej kultúry však predchádzali tri roky snáh Komunistickej strany dostať sa do vedenia krajiny. Povojnová situácia v Československu bola totiž charakterizovaná koalíciou viacerých politických strán pod záštitou Národného frontu. Komunistická strana pod vedením Klementa Gottwalda využila antinacistickú spoločenskú náladu a získala popularitu medzi pracujúcou triedou, čo jej neskôr umožnilo stabilne sa etablovať. Komunistická strana zvíťazila vo voľbách v roku 1946 a novým premiérom sa stal práve Klement Gottwald. Začalo upevňovanie moci. Rýchla soviétizácia krajiny, delegitimizácia opozície a proces znárodnenia definitívne započal Februárovým prevratom v roku 1948, kedy bol prezident Edvard Beneš nútený prijať rezignáciu vlády a vymenovať novú vládu - komunistickú.

1.2 Zavedenie socialistického modelu v Československu

Inšpirovaná sovietskym modelom, Komunistická strana Československa (KSČ) začala ekonomickú a politickú transformáciu, ktorej kľúčovými prvkami boli znárodnenie a centralizácia hospodárstva, kolektivizácia v poľnohospodárstve a pre túto prácu najpodstatnejšia soviétizácia kultúry a vzdelávania - teda označenie socialistického realizmu za hlavný umelecký smer a rekonštrukcia kultúry podľa jeho princípov. Dôvody úspechu

KSČ by sme mohli určite nájsť v geopolitickej situácii, no túžba po rekonštrukcii v spoločnosti a hľadanie nových spoločenských tém, či zmyslu kultúry v povojnovej Európe, vytvorili opodstatnený priestor triedne ladeným a ľudovo orientovaným ideám. „*Také z nakladateľské a knihkupecké obce se ozývali hlasy volající po očiste kulturního života a sladění zájmů nakladatelů a distributorů s ideou kultury pro lid. V čele stáli čeští intelektuálové, převážně levicového smýšlení, kteří již v meziválečném období kritizovali poměry na knižním trhu.*”¹

Zatiaľ čo zmena hospodárskeho systému zasiahla knižný trh až s ročným omeškaním, snahy o reguláciu knižnej kultúry boli prítomné už od znovu obnovenia Československej republiky v máji 1945. „*Protože se během poválečného třiletí nepodařilo přijmout příslušný zákon, vytvářela právní rámec regulace nakladatelského podnikání pouhá vyhláška o přidělovém hospodaření s papírem (...). Ministerské povolení potřeboval nakladatel na každou chystanou knihu (pro první období po 8. květnu 1945 bylo dokonce za potřeby obstarat si je dodatečně) a v případě beletrie je většinou také obdržel: primárním kritériem měla být umělecká hodnota připravované publikace, přičemž ztotožňování literární hodnoty díla s jeho “ideovou úrovní” zatím ještě nebylo pravidlem.*”²

Socialistické myšlienky koniec koncov neprišli do Československa príchodom sovietskych vojsk. Ľudovo orientované témy a sociálne politiky, idey rovnosti a sociálnej spravodlivosti boli vlastné umeleckej komunite a československým intelektuálom (a dodnes sú) už dávno pred prevratom. Túžbu po rekonštrukcii umenia, konkrétne modernizmu, hlásali otvorene reprezentanti československej avantgardy. Tí boli zväčša radikálne politicky vyhranení - väčšinou ľavicovo. Medzi známymi a vplyvnými českými avantgardistov patrili napríklad Karel Teige, ktorý spolu s ďalšími spisovateľmi (Vladislav Vančura, Jaroslav Seifert...), teoretikmi a umelcami (Karel Vaněk) v dvadsiatych rokoch založili socialisticky orientovaný Umelecký svaz Devětsil, pričom ich primárnym cieľom bolo venovať sa proletárskemu umeniu. Avantgarda ako hnutie napriek svojej inklinácii k socializmu v komunistickom prostredí čelila cenzúre a represiam, pre svoju údajne formalisticky a politicky nesprávnu orientáciu a nakoniec upadla.³ Napriek tomu považujem za dôležité zdôrazniť, že náklonnosť kultúrnej scény (vrátane tej knižnej) k ľavicovým ideám je

¹ ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...* Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2404-6.s. 321.

² PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7.s. 7.

³ TRÁVNÍČEK, J. – ASHOLT, W. Avantgarda. In: Nünning, A. (ed.), *Lexikon teorie literatury a kultury : koncepce / osobnosti / základní pojmy*. Brno, 2006, Host, s. 53-55.

príznačná a má staršiu históriu, než priamy vplyv sovietskych armádnych a politických síl v strednej Európe.

1.3 Regulácia kultúry

Cieľom regulácie kultúry bolo nielen šírenie socialistického názoru o funkcii kultúry, ale aj kontrola a usmernenie kultúrneho života v súlade s preferenciami vládnej elity. Regulácie môžeme vo všeobecnosti chápať ako výmenu určitých slobôd za rôzne výhody, ako sú napríklad bezpečnosť, spravodlivosť, efektívnosť, alebo spoločné blaho. V tomto prípade (a to veľmi zjednodušene) centrálna riadená ekonomika kultúry zaisťovala väčšiu mieru finančnej stability a dostupnosti pre existujúci knižný sektor plánovaním jednotlivých nákladov a redefinovaním jej úlohy, výmenou za rozsiahle obmedzenie individuálnych slobôd.

Cielené pretváranie kultúry do preferovanej podoby, schematizácia a regulačné mechanizmy prevzali rolu nad dejinným vývojom československej kultúry, kedy nahradili prirodzené formovanie zdola plánovaným vývojom zvrchu. O prvé regulačné snahy sa pritom pokúsil už samotný Svaz českých knihkupcov a nakladateľů (SČKN) tri roky pred prevratom. *“Svaz již 14. května 1945 vydal prohlášení, v němž požadoval zřízení odborné instituce, která by plánovala a kontrolovala knižní produkci. Cíle mělo být dosaženo koordinací vydavatelských programů, vyloučením konkurenčních vydání a potlačením literárního braku.”*⁴ Svoju pozíciu si SČKN neudržal dlho a to aj napriek súzneniu s ideou o regulovanom knižnom trhu. Vzhľadom na podstatu SČKN ochraňovať záujmy svojich členov, čo stojí v priamom protiklade voči záujmom strany, sa stal predmetom zoštatnenia. *“Již 26. února 1948 převzal totiž jeho roli přípravný výbor Odborného svazu knihkupců, nakladatelů a obchodníků s uměleckými předměty, který pod vedením Jindřicha F Isoze a Rudolfa Rejmana ochromil samosprávné vedení oboru a připravil cestu k jeho zestátnění.”*⁵

Jednotná predstava o riadení kultúry neprevládala ani medzi komunistami. V rannej fáze zavádzania systematicky organizovanej kultúry prebiehali rozhovory o tom, kto ju nakoniec bude riadiť. Svedčí o tom prechod kompetencií na reguláciu knižného trhu z ministerstva školstva a osvetu na ministerstvo informácií na čele s Václavom Kopeckým, prijatím zákona v roku 1948, ktorý upravoval nielen osvetovú činnosť, ale aj verejné

⁴ ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...* Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2404-6. s. 322.

⁵ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 7-8.

knižnice.

O ideologicky a ekonomicky kontrolovanom modeli knižnej kultúry nemožno hovoriť až do marca 1949, kedy bol prijatý Zákon č. 94/1949 Sb., o vydávaní a rozširovaní kníh, hudobní a jiných neperiodických publikací. *“Na jeho základě bylo vydavatelské oprávnění uděleno 36 organizacím, zatímco existence téměř čtyř set činných nakladatelů a vydavatelů byla ve stejné chvíli ukončena.”*⁶ Tento zákon explicitne zakázal činnosť všetkých súkromných podnikateľov v umeleckom sektore. Bol prelomovým míľnikom v histórii knižnej kultúry, násilne ukončujúci dlhoročnú tradíciu súkromných nakladateľov.

Počas roka medzi prevratom a vznikom centrálne plánovaného systému prichádzali zásahy veľmi pozvoľna. Zmeny zasiahli predovšetkým drobných súkromných kníhkupcov, pričom medzi súkromnými vydavateľmi boli zasiahnuté hlavne veľké, výrazné podniky. O úplnú elimináciu súkromných podnikov sa ministerstvo informácií snažilo až po prijatí vyššie uvedeného zákona, no aj tá mala postupne rozvíjajúci sa charakter. V prvých rokoch vzniklo veľké množstvo nových, družstevných nakladateľstiev ako napríklad *Mír, Rovnost, Slovanské nakladatelství, Osvěta, Svaz protifašistických bojovníků* (ideové prepojenie socializmu s antifašizmom poskytlo KSČ značnú podporu, pretože bolo v povojnovom období obzvlášť dôležité pre budovanie novej spoločenskej a politickej identity - tieto myšlienky sa výrazne odrazili aj v literatúre), ale väčšina z nich neprežila rok 1952. Fungovanie systému štátnych nakladateľstiev sa vykryštalizovalo v roku 1952, čo je dôvod ohraničenia začiatku bakalárskej práce práve od tohto roku.

V decembri došlo k organizačným zmenám vo vydávaní a rozširovaní neperiodických publikácií. Do čela vstupuje štátny podnik Kniha, ktorý sa stal hlavným distribútorom kníh v krajine. Boli zriadené centrálne štátne vydavateľstvá a vydavateľstvá ministerstiev a rôznych úradov, pričom sa zaviedli edičné rady s pevnou kontrolou nad publikáciou.⁷ Zodpovednosť za plnenie politických úloh v kultúre prešla na národné podniky, ktoré mali oborovo vymedzené pôsobenie. Vzniklo napríklad Státní zemědělské nakladatelství, Státní zdravotnické nakladatelství, Státní pedagogické nakladatelství a pod ministerstvo informácií spadalo vydavateľstvo Orbis. V roku 1953 vzniká aj Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (SNKLHU, od 1966 Odeon), ktoré vydávalo pôvodnú aj prekladovú beletriu. Jeho súčasťou bol aj Klub čtenářů, ktorý zahájil svoju

⁶ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 8.

⁷ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha, 2007: Libri. ISBN 978-80-7277-165-3. s. 8.

činnosť v tom istom roku.

Špecifické zameranie pomáhalo pri príprave nakladateľských programov, ktoré boli personalizovanejšie a žánrovo príznačnejšie preferenciám konkrétneho čitateľstva. Centrálnym subjektom sa stáva Hlavní správa vydavateľstiev, tiskáren a knižného obchodu ministerstva kultúry.⁸ Cenovú kalkuláciu kníh upravovala smernica Najvyššieho cenového úradu.

Toto obdobie je taktiež charakteristické posilnením regionálnej literatúry skrz masívny rozvoj krajských nakladateľstiev, ktorých cieľom bolo nielen literatúru do regiónov dostať, ale aj podporiť a vydávať. Väčšie možnosti zviditeľniť sa mali získať aj mladí, začínajúci autori a autorky mimo hlavného mesta, v ktorom sa zväčša koncentruje intelektuálna elita a študenti najlepších univerzít s robustnejšou sieťou kontaktov a vyššími šancami na literárne uplatnenie.

1.4 Idey socialistického modelu knižnej produkcie

Pre pochopenie podstaty socialistického modelu knižnej produkcie je nevyhnutné zamerať sa na jeho teoretické východiská a princípy, ktoré definovali jeho výslednú podobu. Úplne najzákladnejšou podstatou socialistickej kultúrnej politiky bola téza, že umenie by malo slúžiť socialistickej revolúcii a podporovať nové socialistické hodnoty. Tieto hodnoty sa rôznia od potrieb štátu a obdobia, v ktorom o nich hovoríme, no odstránením spoločenského kontextu a extrahovaním externých vplyvov sa dostaneme k zdieľaným hodnotám, ktoré existovali naprieč jednotlivými obdobiami. Teoretickou kolískou socialistickej kultúry sú myšlienky socialistického realizmu.

Socialistický realizmus bol jediným oficiálne uznávaným umeleckým smerom v socialistických krajinách dvadsiateho storočia. Tento normatívny umelecký smer, ktorý bol ambicióznym pokusom explicitne definovať hranice umenia, bol formálne ustanovený ako oficiálny umelecký smer Sovietskeho zväzu, no jeho postupným šírením do socialistických krajín prekročil svoj pôvodne sovietsky kontext.

Socialistický realizmus je nemožné označiť za jeden definovaný a konkrétny celok. Musí byť zachytený v čase, pretože jeho teoretické aspekty a praktické prejavy sa menili v závislosti od aktuálneho spoločenského kontextu. Jednotný názor na socialistický realizmus nemali ani teoretici v čase jeho rozvoja, svedčí o tom kontrastná pozícia Maxima Gorkého,

⁸ ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...* Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2404-6. s.329.

ktorý vnímal socialistický realizmus ako veľký kultúrny smer, a Nikolaja Ivanoviča Bucharina, ktorý ho stotožňuje s metódou či filozofickým východiskom. „Úplne každý umelecký smer či dielo možno vnímať cez prizmu spoločenských pohybov, sociálnych faktorov a mocenských mechanizmov, pri analýze socialistického realizmu je takýto prístup nevyhnutný, pretože v sebe účelovo spája politicko-ekonomickú a estetickú terminológiu.“¹⁰ Pre potreby tejto práce preto spomínam socialistický realizmus – povojnový.

Socialistický realizmus sa orientoval na budúcnosť. Pretláčal socialistické tézy o pohybe spoločnosti vpred a načrtáva optimistické zajtrajšky pre zjednotenú socialistickú spoločnosť. O rovnosť v spoločnosti mala kultúra usilovať zotrením triednych rozdielov podmienených nielen ekonomickou situáciou občanov, ale aj mierou ich vzdelania. Literatúra, ako nositeľka vzdelanosti sa mala stať dostupnejšou, realistickejšou a zrozumiteľnejšou.

Socialistickí realisti odmietali literárnu mystiku a akékoľvek žánre, ktoré odvracali pozornosť od triedneho boja a teda mali konkrétnu predstavu o vyobrazovaní skutočnosti v literárnej tvorbe. „Základní tendence jsou patrný z důležitého kritického tažení Jermilovova: už samy názvy jeho statí to naznačují: Za bojovou teorií literatury, Proti kosmopolitismu, Proti odtržení od současnosti, Proti romantickému zmatku.“¹¹

Táto požiadavka neupravovala iba funkciu literatúry, ale aj spoločenskú zodpovednosť spisovateľov a spisovateľiek. „Vycházeje od Stalinova označení spisovatelů jako „inženýrů lidských duší“, žádá Ždanov na spisovatelí znalost života a vyobrazení v uměleckých výtvorech; „vyobrazit ne scholasticky, ne mrtvě, ne prostě jako »objektivní realnost«, ale vyobrazit skutečnost v jejím revolučním vývoji“. (Stenograf. otčot, s. 4) I když jsou životní analogie, podstata nového života, který se buduje, dává jim jiný smysl, podrobuje je krátce novému pořadí hodnot – svému pořadí revolučnímu.“¹²

Stredom jeho pozornosti je človek so svojím údelom. Socialistický realizmus nepovažuje za svoj cieľ umenie v úzkom, utilitárnom slova zmysle bojovom, ale ako veľké umelecké dielo, ktoré by malo schopnosť zhŕňať základné vývojové tendencie obdobia.¹³ K

⁹ WOLLMAN, Frank. *Socialistický realizmus jako kulturní epocha a styl umělecký*. Slovesná věda, 1948, 2: 1949. s. 230.

¹⁰ NÁDASKAY, Viliam. *Koncepcie proletárskej literatúry a socialistického realizmu v medzivojnovom období*. Online. Slovenská literatúra. 2019, roč. 66, č. 6, s. 478. ISSN 0037-6973. [cit. 2024-07-19].

¹¹ WOLLMAN, Frank. *Socialistický realizmus jako kulturní epocha a styl umělecký*. Slovesná věda, 1948, 2: 1949. s. 234.

¹² WOLLMAN, Frank. *Socialistický realizmus jako kulturní epocha a styl umělecký*. Slovesná věda, 1948, 2: 1949. s. 233-234.

¹³ KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1982. ISBN 13-250-KMČ-82. s. 472.

socialisticko realistickým autorom sa popri sovietskych hlásili aj mnohí významní svetoví spisovatelia a dramatici, akým bol napríklad Bertold Brecht a z domácich autorov napríklad Marie Majerová, Peter Jilemnický, Josef Hons, Ivan Olbracht a mnoho ďalších.

1.5 Kniha, nakladateľstvá a ich funkcie

Snaha knihy obmedzovať, ovládať a v niektorých prípadoch aj ničiť nebola vlastná iba socialistom a rozhodne neboli prví, ktorí sa o takýto projekt z ideologického dôvodu pokúsili. Túžba o ovládnutie kníh, ktoré boli v rozpore s oficiálnym náboženstvom, kultúrou alebo politikou, by mohla mať vlastné dejiny. Pálenie heretických kníh, vypálenie Alexandrijskej knižnice, nacistické hromadné pálenie kníh židovských, ale aj socialistických autorov, skrátka, v každom období, v ktorom kniha existovala by sme vedeli nájsť pomyselný, ale aj konkrétne pomenovaný Index librorum prohibitorum.

V knihe rozhovorov Umberta Eca a Jean-Claude Carrièra *Knih se jen tak nezbavíme* spomína Carrière experiment komentovania diela, na ktorý ho pozvali do Louvre: „*Přistoupil jsem k obrazu, abych se podíval, které knihy hoří. Na stránkách lze zahlédnout matematické formule a symboly. Otrok, nejspíš nově konvertovaný na víru, tedy pálil řeckou vědu. Jaký vzkaz – přímý, nebo skrytý – nám chtěl malíř předat? (...) Přichází víra, pálí se věda. To je více než filtrace, to je likvidace s pomocí plamenů.*“¹⁴

Podobné tendencie môžeme sledovať aj dnes. Nemôžeme hovoriť o centrálne riadenej cenzúre, ale o aktívnom gatekeepingu (procesе výberu informácií pustených do médií), či internetovej cenzúre. Cenzúra je subtilnejšia, ale všadeprítomná, pretože hovoriť o univerzálne platnej objektívite a jednej jedinej pravde by pohltilo tisícročná snaha filozofie vyriešiť túto otázku. Je však na mieste zamerať sa práve na knihy, pretože jazyk je aj naďalej významným nositeľom informácie. Vďaka jazykovej štruktúre sa informácie nielen sprostredkovávajú, ale aj formujú spôsoby, akými ich vnímame a rozumieme. Schopnosť knihy (ako jednej z jeho nositeľiek) prežiť niekoľko revolúcií, vrátane tej digitálnej, vypovedá o jej nenahraditeľných spoločenských funkciách.

Na význam kníh môžeme nazerať z mnohých perspektív. Môžeme hovoriť o individuálnych rozmeroch, ktoré si ľudia vytvárajú čítaním kníh, zdieľaním kníh, kupovaním kníh. Knihy sú sentimentálnymi predmetmi, živinami našej predstavivosti a pamäte, zdrojmi poznania a reflexiami našich vnútorných zdrojov, dôkazmi o myšlienkovom

¹⁴ CARRIÈRE, Jean-Claude; ECO, Umberto a DE TONNAC, Jean-Philippe. *Knih se jen tak nezbavíme*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0266-6. s. 175-176.

pohybe, zvýrazňovačmi medziľudských rozdielov a predmetom nutkania uchovávať veci komunikované. Z perspektívy kultúry a kultúrnej politiky kniha nie je len materializačným výtvorom a kultúrnym statkom, ale aj jedným z kultúrnych tvarovateľov. Funkciu uchovávať a tvoriť kultúru nazýva Jan Halada funkciou axiologickou a estetickou.¹⁵

Ambície politických subjektov zmeniť nielen kultúrnu krajinu, ale aj redefinovať jej samotný význam, musia nevyhnutne preniknúť k samotným nositeľom, uchovávateľom a tvorcom systému hodnôt. Knihy často odrážajú a tvarujú morálne a hodnotové systémy, ktoré sú v danej kultúre považované za dôležité. Prostredníctvom literatúry sa prenášajú základné myšlienky o tom, čo je správne a nesprávne, čo je dobré a zlé, alebo čo je hodnotné. Literárne diela umožňujú tieto kultúrne hodnoty a estetické normy kriticky reflektovať, čím prispievajú k rozmanitosti kolektívneho, ale aj individuálneho vedomia, čo pri presadzovaní centralizovanej kultúrnej politiky v Československu nebolo považované za žiaduce.

Kľúčovou funkciou knihy pri formovaní nového kultúrneho poriadku je funkcia noetická a edukatívna.¹⁶ V socialistických spoločnostiach je kladený dôraz na kolektívne blaho a rovnosť, ktoré sú dosiahnuteľné sprístupnením vzdelávania a informovanosti všetkým. Kniha v tomto kontexte môže slúžiť cnostne, ale zneužívaním edukatívnej funkcie knihy komunistickou stranou v prospech udržiavania politickej a kultúrnej hegemonie, je táto funkcia využívaná ako nástroj riadenej propagandy. Keď sa pri forme a obsahu knihy vynechávajú potreby a názory čitateľstva, kniha sa stáva jednosmerným predmetom a pôvodný emancipačný atribút je odstránený.

1.6 Moc a literatúra - Gramsciho kultúrna hegemonia

Mocenským dynamikám v kultúre a vzťahu literatúry a moci sa vo svojej teoretickej tvorbe venoval taliansky marxistický filozof, politický teoretik a politik Antonio Gramsci. Gramsci bol jedným zo spoluzakladateľov Komunistickej strany Talianska a vo svojich dielach rozpracoval koncepciu kultúrnej hegemonie, čím rozšíril tézy tradičného marxizmu. Jeho príspevky sa zameriavali na kultúrne aspekty moci, ktorými elaboroval tradičné chápanie nadvlády, sústredené na materiálne podmienky triedneho boja.

Gramsci občianskou spoločnosťou označuje niečo oveľa širšie, než čo tým mysleli Hegel alebo Marx, a to celý komplex sociálnych, kultúrnych a politických organizácií a

¹⁵ HALADA, Jan. *Člověk a kniha*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 382-87-93. s .8.

¹⁶ HALADA, Jan. *Člověk a kniha*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 382-87-93. s .9.

inštitúcií v určitej spoločnosti, vrátane všetkého, čo nie je striktne súčasťou štátu.¹⁷ Kultúrna hegemonia je tu zobrazená ako *“equilibrium between civil society and political society-more specifically still, as an equilibrium between "leadership" or "direction" (direzione) based on consent, and "domination" (dominazione) based on coercion in the broadest sense.”*¹⁸ Gramsci tým priamo naznačuje, že kontrola nad populáciou ľudí siaha ďaleko za sály parlamentu alebo volebné urny. Politická kontrola je takmer vždy diktovaná kultúrnou kontrolou.

Napriek tomu, že neomarxizmus a jeho predstavitelia teoreticky čerpajú priamo z ľavice, Gramsciho tézy poskytujú vhodné zázemie na kritiku komunistických politík v Československu. Komunikujú jasný nesúhlas neomarxistickej ľavice s mocenskými politikami komunistických vlád, ktoré využívajú rôzne mechanizmy kultúrnej kontroly pre udržanie kultúrnej a politickej hegemonie v systéme, v ktorom získali mandát. Takéto vlády majú tendencie nekonať v prospech svojich občanov, ale v prospech dominantnej sociálnej triedy. V tejto práci sa preto zameriavam práve na reštriktívnu politiku kultúry, ktorá bola zneužívaná komunistickým establišmentom v skúmanom období. Gramsciho teória umožňuje nuansovanejšie adresovať kritiku voči režimu, bez sklznutia k odsudzovaniu všetkých socialistických politík, a to len z dôvodu, že sú spájané s represívnym obdobím našej histórie. Mojou snahou je opísať politické zlyhania, no zároveň vyzdvihnúť pozitívne aspekty snáh o priblíženie kultúry človeku.

¹⁷ GRAMSCI, Antonio a LAWNER, Lynne. *Letters From Prison*. London: Quarter Books. ISBN 978-0-7043-3256-0. s.42. Knihu do angličtiny preložila Lynne Lawner, ktorá pridala aj úvodné slovo a rozsiahly komentár.

¹⁸ GRAMSCI, Antonio a LAWNER, Lynne. *Letters From Prison*. London: Quarter Books. ISBN 978-0-7043-3256-0. s.42.

2. METODOLOGICKÁ ČASŤ

2.1 Téma výskumu

Témou mojej práce sú zmeny a ich dopady v knižnom sektore po nástupe socialistického modelu knižnej produkcie v Československu. Pri skúmaní rozdielov si budem všímať vplyv ekonomických zmien na náklady jednotlivých nakladateľstiev, ale zameriam sa najmä na popísanie dôsledkov vtedajšej kultúrnej politiky a jej mechanizmov na regulovanie a podporovanie novej knižnej kultúry v nakladateľstvách. Pre demonštráciu týchto zmien som sa rozhodla analyzovať dopady na tri rôzne literárne žánre. Konkrétne na detskú literatúru v nakladateľstve Albatros, prekladovú beletriu v nakladateľstve Odeon a súdobú literatúru v nakladateľstve Československý spisovateľ.

2.2 Cieľ práce

Hlavným cieľom tejto práce je identifikovať a analyzovať dominantné charakteristiky socialistického modelu knižnej produkcie v Československu. Práca má za cieľ popísať a porovnať vývoj knižnej produkcie pod vplyvom politického a ideologického kontextu. Poskytnutím nových perspektív, ktoré môžu podporiť ďalší výskum, sa práca snaží prispieť k širšiemu akademickému diskurzu o fenoménu knihy v dobe socializmu.

2.3 Výskumná metóda

Vzhľadom na charakter bakalárskej práce som sa rozhodla pre prehľad už existujúcej dostupnej literatúry, ktorá obsahovo koreluje so záberom mojej bakalárskej práce. Teoretickú časť práce otváram zasadením knižného trhu do politických a kultúrnych súvislostí dejinného obdobia. Následne rozpracujem teoretické koncepty relevantné pre socialistický model knižnej produkcie, počínajúc samotným zarámčovaním socialistického modelu kultúry skrz priblíženie základných princípov socialistického realizmu. Pre teoretické uchopenie vzťahov medzi kultúrou a politickou mocou používam teóriu kultúrnej hegemonie Antonia Gramsciho.

Na týchto princípoch rozvíjam svoju empirickú časť práce, pričom sa opieram o existujúcu literatúru, ktorej autorstvo už vykonalo primárnu analýzu. Mojim cieľom je za použitia sekundárnej analýzy syntetizovať existujúce zistenia o troch českých nakladateľstvách.

Kritériom výberu jednotlivých nakladateľstiev je dostupnosť vypracovanej literatúry a rôznorodosť ich knižného nákladu, čo pri analýze zaručuje komplexnejšiu výpoveď. Pre dodržanie dejinného naratívu analyzujem jednotlivé obdobia chronologicky a to po dekádach, začínajúc rokom 1952 a končiac pádom socialistického režimu v Československu v roku 1989. Pre dôslednejšie zachytenie zmien definujúcich jednotlivé dekády sa zameriam na kľúčové historické udalosti, ktoré významne podporili spoločenskú zmenu nielen v knižnom sektore. Bakalársku prácu doplním o dva rozhovory s Julianou Boublíkovou a Zuzanou Kovaříkovou, ktoré poskytnú subjektívnu perspektívu z pozície pracovníctva v nakladateľstvách Odeon a Albatros, a teda hodnotné svedectvo postavené na žitej skúsenosti.

2.4 Limity výskumu

Pri tvorbe práce, ktorá má kontextualizačný charakter je zásadnou limitáciou obmedzená možnosť analyzovať v tomto rozsahu a čase do hĺbky. Pre nemožnosť detailne preskúmať všetky aspekty socialistického modelu knižnej produkcie je analýza zameraná na spomínané konkrétne nakladateľstvá. Komplexnosť a hĺbku analýzy taktiež ovplyvňuje obmedzený počet dostupných zdrojov o tejto téme. Citlivá atmosféra, ktorá okolo takto vysoko politizovanej témy, akou je socializmus v Československu, môže ovplyvňovať charakter literatúry, ktorá sa tomuto obdobiu venuje. Nemožno nespomenúť jednostrannosť, či nedostatočné pokrytie všetkých aspektov pri niektorých publikáciách, čo má jasný vplyv na objektivnosť. Snahou tejto práce preto nie je byť normatívna, ale deskriptívna.

Pôvodnou ambíciou práce bolo skúmať zmeny nielen na českej úrovni, ale porovnávať situáciu v nakladateľskom sektore s tou slovenskou. Pri vypracovaní rešeršom narazila na nedostatok zdrojov na slovenskej strane, a preto som pre zachovanie hodnovernosti z tejto časti výskumu ustúpila. Existencia ekvivalentných slovenských nakladateľstiev k tým českým (Tatran - Odeon, Slovenský spisovateľ - Český spisovateľ, Albatros - Mladé letá) naďalej sugestívne nadhadzuje myšlienky o podobnosti slovenského a českého knižného priemyslu a poskytuje priestor na ďalší (archívny) výskum.

3. PRAKTICKÁ ČASŤ

3.1 Vznik nových nakladateľstiev a 50. roky

Päťdesiate roky dvadsiateho storočia priniesli do kultúry v Československu obrovské zmeny. Po nástupe KSČ k moci začali procesy reštrukturalizácie celého nakladateľského sektora. Toto obdobie je charakteristické zánikom obrovského množstva súkromných nakladateľských podnikov, ale aj vznikom nových – štátnych. Nakladateľstvá založené v tomto období prechádzali náročným etablovacím procesom, sprevádzaným častou zmenou vedenia, či kompletným sťahovaním do získaných priestorov po iných, zväčša súkromných nakladateľstvách. Nakladateľstvá sa oborovo definujú spolu so svojím obsahom, kultúra nadobúda nové významy a knihám sú pridelené nové funkcie, ktoré sa snúbia s čerstvo ukotvenou oficiálnou štátnou ideológiou.

Implementácia Zákona o vydávaní, rozširovaní kníh, hudbní a jiných periodických publikácií viedla k úplnej premene knižného trhu – postupne mizla ideologicky nevyhovujúca literatúra, bol prijatý nový autorský zákon a vydávanie kníh bolo vložené do rúk štátneho aparátu. O význame knihy rozhodovalo Ministerstvo informácií a osvetly, ktoré sa v roku 1953 zmenilo na Ministerstvo kultúry.

Nové edičné plány formoval takzvaný gestorský systém, ktorý nakladateľstvám určoval vydávať len ten žáner kníh, ktorý im bol pridelený. Nešlo len o limitáciu, ale aj o výhradné právo. Ak chcelo vydavateľstvo s iným zameraním vydať knihu mimo ich výlučného zamerania, muselo sa obrátiť na nakladateľstvo s výhradným právom so žiadosťou o súhlas.¹⁹ O zvýšenie dostupnosti kníh sa postaralo celoplošné zníženie ceny knihy. Všeobecná daň z publikácií bola znížená a cena kníh klesla o približne 10 %. Ministerstvo informácií a osvetly zároveň využilo túto novú daň na zvýhodňovanie preferovaných titulov, kedy knihy propagujúce marxizmus-leninizmus a štátne politiky, boli zľavnené iba symbolickou čiastkou 1 %.²⁰

V umeleckej obci panoval rozkol, kedy mnohí autori a autorky prijímajú socialistické ideály za svoje vlastné a tí ostatní sú zastrešovaní vykonštruovanými politickými procesmi. Toto obdobie môžeme nazvať obdobím štátneho dohľadu nad knižnou

¹⁹ VRBENSKÝ, Jaroslav. Ediční cesty nakladatelství Vyšehrad. In Marie Válková (ed.) 70 let nakladatelství Vyšehrad 1934–2004. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 24.

²⁰ LHOTECKÁ, Jitka. *Nakladatelská činnost v poválečném Československu, se zaměřením na období po roce 1948*. Online, Magisterská práce, vedoucí Mgr. Viktor Pantůček. Brno: Masarykova univerzita, 2009. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/lwyz0/NAKLADATELSTVI_po_r_45.pdf. [cit. 2024-07-24]. s. 60.

produkciou. Množstvo vydaných kníh v 50. rokoch nový ideologický a ekonomický model nejak drasticky nezasiahol. Od roku 1952 do roku 1960 vyšlo v Česku 29 907 titulov, pričom v priemere išlo o 3738 titulov ročne.²¹ Zmeny nastali skôr v jednotlivých edičných radách, v typoch vydaných titulov a vnútornej organizácii nakladateľstiev.

3.1.1 Státní nakladatelství dětské knihy (SNDK) - Albatros

Samotné založenie Státního nakladatelství dětské knihy výnosem Ministerstva školství, věd a umění z dňa 11.04.1949 hovorí o monopolnom uchopení edukatívnej a noetickej funkcie knihy a snahe zmeniť knižný obsah pre mladé čitateľstvo. SNDK vzniklo rozdelením dovtedajšieho Státního nakladatelství na dva samostatné subjekty a to na Státní pedagogické nakladatelství, zamerané na vydávanie učebníc a Státní nakladatelství dětské knihy. Úplne prvé sídlo dostalo SNDK v Karlovej ulici v Prahe V Colloredo-Mansfeldskom paláci, ale už v roku 1950 sa nakladateľstvo presťahovalo na Staropramennú ulicu na Smíchově do priestorov zrušeného nakladateľstva Sfinx Bohumila Jandy.

Turbulentné prvé roky sprevádzala častá zmena vedenia. Prvým riaditeľom bol menovaný učiteľ, prekladateľ a publicista Václav Netušil, ktorého od roku 1950 vystriedal Karel Sedláček z nakladateľstva Čin. Pozícia šéfredaktorov nebola o nič stabilnejšia, prvým šéfredaktorom sa stal Stanislav Neumann, vnuk básnika Stanislava Neumanna, ktorého funkciu v zápätí (1951) prevzal Vítězslav Ržounek. V roku 1952 sa vedenie opäť zmenilo, riaditeľom sa stal Jan Fromek a šéfredaktorom Karel Nový.²²

Centralizácia mala kľúčový vplyv na formovanie nakladateľstva v jeho prvých rokoch. SNDK bolo poverené zostavením edičného plánu na rok 1950, ale použitím papiera z likvidovaných súkromných nakladateľstiev bolo možné vydať v prvých rokoch napriek všetkému 18 titulov. V roku 1950 to už bolo takmer 120 titulov.

Štát začal využívať kultúru ako jeden z komunikátorov a udržiavateľov oficiálnej ideológie. V knižných nákladoch sa začali systematicky objavovať spolitizované texty v súlade s tézami socialistického realizmu, literatúra prešla značnou žánrovou redukciou a pribudla prekladová sovietska literatúra. Kniha vnímaná ako zdroj zábavy, nástroj na rozširovanie slovnej zásoby, predstavivosti a vzťahu k poznávaniu sa stáva aktívnym nástrojom vzdelávania s jednotným cieľom, a to formovať mladého čitateľa a vychovať z

²¹ ŠMEJKALOVÁ, Jiřina. *Kniha*. Brno: Host, 2000. ISBN 80-7294-005-8. s. 222.

²² PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 21.

neho “nového socialistického človeka.”²³

Nakladateľstvo SNDK sa svojou štruktúrou pripodobnilo školskému systému, aby lepšie cielilo svoj obsah podľa vekových kategórií. Súčasťou tohto procesu bol vznik troch edičných rád – Knižnice pro nejmenší, Knižnice pro národní školy a Knižnice pro střední školy. Počas prvých dvoch rokov fungovania SNDK sa najväčšia časť produkcie sústredila práve na tú stredoškolskú. Vychádzali tu diela Jana Nerudu, Juliusa Fučíka, Maxima Gorkého... Až za pôsobenia Jana Fromka a šéfredaktora Karla Nového nakladateľstvo rozšírilo svoje edičné rady a smerovalo k literárne modernejšej produkcii. V tomto kontexte je pri SNDK zaujímavá absencia editorov. Ich rolu čiastočne preberali redaktori, ktorí mali v nakladateľstve širokospektrálnejšiu agendu, ako býva zvykom. Redaktori pracovali až v 24 novovzniknutých edíciách, pričom často prechádzali z jednej do druhej. Na samom začiatku vznikli tri po sebe idúce edičné rady, pri ktorých sa SNDK inšpirovalo edičnou politikou moskovského nakladateľstva Dětgiz.²⁴

Od roku 1952 sa SNDK začalo sústrediť aj na umelecký profil nakladateľstva. Vzhľadom na socialistické snahy uchopiť a reformovať všetky aspekty kultúry, poskytlo výtvarné umenie vizuálnu podporu glorifikácii socialistickej knihy. Implementácia výtvarných diel do bežného života socialistického človeka bola všadeprítomná. Napríklad v architektúre platil takzvaný štvorpercentný zákon, ktorý ukladal venovať jedno až štyri percentá z rozpočtu verejnej stavby na jej výtvarné riešenie. Vďaka nemu máme dodnes dochované obrovské množstvo nástenných reliéfov v nemocniciach, úradoch, v továrňach, či na poštách a umenie verejného priestoru nelemuje len centrá miest, ale aj suburbnejšie sídliská.

A keďže obrázkové zdelenia majú pre detského čitateľa azda väčší význam, než tie slovné, dostala mladá literatúra nový obal. Karel Nový ustanovil edičnú a výtvarnú radu, ktorá slúžila ako poradný zbor redakcie. Zároveň bola založená výtvarná redakcia, ktorú od samého začiatku tvorili aktívni umelci, častokrát absolventi vysokých umeleckých škôl. Medzi tých patrili napríklad Zdeněk Kudělka, Arnošt Karásek, Naděžda Bláhová-Stanovská, Gabriela Dubská a Jan Žbánek.²⁵ Dôležité bolo aj naviazanie spolupráce s oblasťou literárnej kritiky, napríklad s časopisom pre deti Zlatý máj, ktorý sa zameriaval prevažne na teóriu

²³ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 26.

²⁴ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 44.

²⁵ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 25.

literatúry a literárno-historický výskum detskej knihy.²⁶ Väčšina jeho obsahu bola zložená z recenzií a didaktických analýz literárnych diel.

Nakladateľstvo malo ustanovenú pracovnú spoluprácu s niekoľkými tlačiarňami, v Prahe to boli tlačiarne Svoboda, v Brne Tisk Brno, v Liberci Severografia.²⁷ V druhej polovici 50. rokov prekračuje význam nakladateľstva Albatros československé hranice. Do medzinárodného povedomia sa dostáva vďaka veľkému úspechu v roku 1958 na Svetovej výstave v Bruseli (Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles 1958). Ako jediné nakladateľstvo detskej literatúry na svete tu bolo ocenené Veľkou cenou (*Grand Prix décerné à - Grote Prijs Toegekend aan Editions S.N.D.K. Státní nakladatelství dětské knihy, Praha, Cl.-Kl. 3/1*).²⁸ EXPO 58 bol obrovským úspechom pre československú kultúru a práve jeho zahraničný rozmer bol pre neskoršie postavenie nakladateľstva Albatros prelomový.

3.1.2 Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění – Odeon

Súčasťou rozdelenia literatúry do niekoľkých veľkých podnikov bolo aj vytvorenie Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (SNKLHU) v roku 1952. SNKLHU dvakrát zmenilo svoj názov počas svojej histórie. Prvá zmena nastala v roku 1961, keď sa hudobný odbor osamostatnil a vzniklo nové vydavateľstvo Státní hudební nakladatelství (neskôr Supraphon), čím sa SNKLHU premenovalo na SNKLU. Následne, od 1. januára 1966, prijalo názov Odeon po rovnomennom prvorepublikovom nakladateľstve, ktoré v roku 1925 založil Jan Fromek. To muselo v roku 1940 svoju činnosť prerušiť, no obnovilo ju v rokoch 1945–1949. Už toto vydavateľstvo sa sústredilo na publikovanie ľavicovo orientovaných autorov v edíciách prestížnych českých avantgardných výtvarníkov (O.Mrkvička, J. Štyrský, Toyen, aj.), ako aj pôvodnej a prekladovej beletrie.²⁹

Podobne ako aj Státní nakladatelství dětské knihy, dnešný Odeon získal svoje prvé poschodia v Domě uměleckého průmyslu na Národní třídě 36 v Prahe po zlikvidovanom nakladateľstve Družstevní práce (DP) a nakladateľstve Mír, ktoré smelo pokračovať v

²⁶ TOMAN, Jaroslav. *Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století: (stav - metodologie - mezinárodní souvislosti)*. 1. vyd. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2005 s. [ISBN 80-210-3898-5](#). Kapitola Současná slovenská věda o literatuře pro děti a mládež v česko-slovenských souvislostech, s. 247 - 258.

²⁷ PŘIBÁŇ, Michal a , a kol. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. s.26.

²⁸ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 53.

²⁹ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3. st.242.

činnosti vo veľmi obmedzenom režime. SNKLHU začalo oficiálne fungovať až v roku 1953 pod vedením Josefa Kalaša a šéfredaktora Jana Řezáče, bývalých vedúcich pracovníkov nakladateľstiev DP a Míru, ktoré boli zlúčené v roku 1950. SNKLHU čiastočne prebralo ich produkciu, no medzi svoje edície pribralo aj niektoré z nakladateľstiev Melantrich, Orbis, Svoboda a Práce.

Nakladateľstvo SNKLHU nezažilo pri svojom zrode tak hektické začiatky po personálnej stránke, ako Státní nakladatelství dětské knihy. Turbulentnosť počiatku 50. rokov sa prejavila prevažne v spájaní jednotlivých nakladateľstiev a preberaní edičných rád, no vzhľadom na vyskladanie vedúceho tímu z bývalých profesionálnych a dlhoročných nakladateľov a širší žánrový záber produkcie, mala krásna literatúra stabilnejšiu štruktúru a plynulejší rozbeh.

K riaditeľovi Josefovi Kalašovi a šéfredaktorovi Janovi Řezáčovi sa pridala zástupca šéfredaktora Rudolf Lužník, ktorý v nakladateľstve pôsobil v rokoch 1958–1961 a neskôr opäť spolu so Zdeňkom Štolbom v období uvoľnenia v rokoch 1964–1968. Vedenie podporovala aj edičná rada, ktorá slúžila primárne ako poradný orgán.

Cieľ združovať čitateľstvo, budovať masívnu literárnu komunitu a približovať týmto spôsobom knihu ľuďom sa darilo aj založením Klubu čtenářů 1. februára 1953, ktorého program, stratégie a činnosť tvorila a kontrolovala najprv edičná rada na čele s Karlem Novým. Organizáciu postupne prevzal Zdeněk Rudl-Španiel.³⁰ Členstvo v Klube čtenářů mohlo byť individuálne, ale aj kolektívne, čo čitateľstvu opäť pripomínalo dôležitosť kolektívne zdieľanej a prežívanej kultúry. Za prvých 7 rokov svojho pôsobenia nadobudol Klub okolo 200 000 členov a členiek,³¹ ktorým boli publikácie zasielané za zvýhodnenú cenu, čo malo pre SNKLHU marketingovo efektívny rozmer. Dokazuje to aj postupný nárast výtlačných miest, ktoré boli zriadené vo viacerých kníhkupectvách. Táto politika jasne komunikovala výhody členstva v kluboch riadených štátnymi podnikmi. Klub čtenářů bol simultánne podriadený štátu, no pre zachovanie počtu členov musel dohliadať aj na napĺňanie čitateľských požiadaviek. To v praxi znamenalo, že nakladateľstvo muselo dodržiavať napríklad veľkosti nákladov, ale bolo motivované udržiavať svoje edičné rady rôznorodé natoľko, aby ulahodilo širokému spektru svojich členov a členiek.

Nakladateľstvo Odeon (v tom čase ešte stále SNKLHU) malo v socialistickej

³⁰ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 280.

³¹ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3. s. 242.

československej knižnej produkcii veľmi zvláštne postavenie. Je na mieste položiť si otázku, do akej miery boli hodnoty socialistického realizmu v kontexte literatúry v Československu konzistentné. Odeon sa totiž vo svojej podstate od samého začiatku vymyká tradičnej predstave strohého komunistického literárneho sveta, prináša do socialistickej spoločnosti žánrovú a obsahovú rôznorodosť edícií, vydáva zahraničnú tvorbu svetových klasikov z kapitalistických krajín (dokonca amerického Ernesta Hemingwaya) a svojím čitateľom ponúka značné obohatenie literárneho diskurzu.

V 50. rokoch prešla do SNKLHU z nakladateľstva Český spisovatel Knižovna klasiků, čo bol *“rozsáhlý a ve své době nebývale velkoryse koncipovaný soubor více než šesti desítek řad sebraných či vybraných spisů českých i zahraničních autorů.*³² Práve vydávanie európskej klasickej literatúry bolo najvýraznejšou činnosťou SNKLHU v 50. rokoch. V tomto duchu možno zdôrazniť, že nakladateľstvo na svoje náklady kladlo značné estetické nároky, ktoré opäť stoja v priamom kontraste funkčného umenia socialistického realizmu.

Socialistický vplyv však bol v nakladateľstve prítomný. Hoci redakcia krásnej literatúry pozostávala z redakcií českej literatúry, románskej a orientálnej literatúry, a anglogermánskej literatúry, ktoré boli krátkodobo zlúčené do redakcie zahraničnej literatúry, značnú časť produkcie tvorila redakcia literatúr ZSSR a slovanských a ostatných literatúr. Tieto dve sekcie sa v roku 1956 spojili do redakcie slovanských literatúr a literatúr ZSSR.³³ V tom istom roku ale vzniká na iniciatívu šéfredaktora Jana Řezáča dvojmesačník Světová literatura, ktorý pomáhal spájať Odeon s aktuálnou zahraničnou literatúrou.

Podobne ako v SNDK, aj v SNKLHU bol dlhodobo kladený dôraz na úroveň výtvarného spracovania knihy a v tom istom duchu naväzovali spolupráce s poprednými výtvarníkmi a knižnými grafikmi.

3.1.3 Československý spisovatel

Československý spisovatel (od roku 1993 do 1997 už len Český spisovatel) bolo významné nakladateľstvo prevažne súdobej tvorby českých autorov a autoriek. Nesie prívlastok kmeňového nakladateľstva českej beletrie a českej literárnej vedy. Československý spisovatel vznikol v roku 1949, teda len veľmi krátko po komunistickom prevrate a vzhľadom na lokálnu knižnú produkciu a možnosť poukázať na jeho národný

³² PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 287.

³³ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 284.

význam, ho pri budovaní socialistického štátu intenzívnejšie uchopili tiesnivé kultúrno-politické normy.

Nakladateľstvo Československý spisovateľ vzniklo zlúčením viacerých významných nakladateľských domov, medzi ktoré patrili Fr. Borový, F. Topič, Nakladateľské družstvo Máje a Evropský literárny klub. Tento proces bol iniciovaný a výrazne ovplyvnený českým spisovateľom Václavom Řezáčom, ktorý pôsobil ako správca týchto podnikov. Po ich zlúčení sa Řezáč stal aj prvým riaditeľom novovzniknutého nakladateľstva.

Československý spisovateľ (ČS), podobne ako ďalšie znárodnené nakladateľstvá, prevzal priestory po jednom zo svojich predchodcov. Svoju činnosť začal na Národní třídě v Prahe 1, v budove, kde predtým dlhodobo pôsobilo nakladateľstvo František Topič. Tento presun symbolizoval kontinuitu literárnej tradície, ale zároveň úplne nový začiatok pod vedením štátu, konkrétne ministerstva informácií, ktoré malo teraz v rukách kontrolu nad knižnou produkciou. Svoju úplne prvú publikáciu nakladateľstvo vydalo hneď v prvom roku svojho vzniku a išlo o titul K. Marxa a B. Engelsa *O umění*, pokračujúc zbierkou poézie *Práce zpívá*.³⁴

Udalosti v roku 1950 jasne definujú možnosti a účel pôsobenia nakladateľstva, keďže je ministerstvom informácií ukotvené ako účelové zariadenie Svazu československých spisovateľů a tým získava prívlastok kmeňového nakladateľstva a ekonomickej základne všetkých autorov v tejto profesnej a odborovej organizácii. Svaz československých spisovateľov bol úzko spätý s dobovou politikou, ktorá sa opierala o sovietsky vzor organizácie s celoštátnym pôsobením. Vstup do zväzu podmieňovalo dodržiavanie princípov socialistického realizmu, ako národného umeleckého smeru, čo aktívne vytváralo mocenské vzťahy medzi zväzom a autorstvom v krajine.

Pre možnosť byť vydaní v nakladateľstve ČS museli byť autori a autorky stotožnení s funkciou literatúry, ako ju vykladal establišment, alebo mať tendencie k autocenzúre a štylizácii svojej tvorby. Niektorí používali alegórie a symboly, aby prepašovali kritiku režimu do svojich diel. Rozpoloženie československého knižného trhu a táto mocenská pozícia zaručili nakladateľstvu Český spisovateľ takmer monopolné postavenie voči vtedajšej súčasnej českej literatúre, pričom ostatné literárne žánre prepadli v dôsledku gestorského systému do agendy Odeonu.

³⁴ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3. s. 89.

Vedúce funkcie sa počas 50. rokov mierne obmieňali. Prvé tri roky existencie nakladateľstva bol šéfredaktorom literárny historik František Kautman, ktorého na najbližšie tri roky vymenil básnik Ladislav Fikar. Ekonomickým riaditeľom bol až do roku 1966 Jaroslav Pilz, ktorý tak ako aj niektorí iní pracovníci, prešiel do ČS z nakladateľstva Františka Borového. Fakt, že nebol nahradený s cieľom reštrukturalizovať ekonomický chod nakladateľstva, bol v kontexte zvyšných zmien relatívne prekvapivý. Po smrti Václava Řezáča bol do funkcie riaditeľa menovaný už zabehnutý Ladislav Fikar a miesta šéfredaktora sa ujal Vítězslav Kocourek, ktorých pôsobenie v nakladateľstve bolo utáť až na konci 50. rokov.

Vzhľadom na pevnú afiliáciu nakladateľstva k straníckym politikám je zaujímavé zamerať sa práve na výtvarné prevedenie knižných výtlačkov. Samostatnú výtvarnú redakciu ČS riadil od úplného začiatku až do konca 70. rokov maliar a grafik Zdeněk Seydl, ktorý tiež ako mnohí umelci v redakciách vyštudoval UMPRUM. Jeho meno nájdeme pod mnohými výraznými knižnými edíciami, no vyniká aj meno Oldřicha Hlavsa, autora najznámejšieho typografického riešenia kníh poézie v základnej poetickej rade Klubu přátel poezie.³⁵

Pri viacerých vizuálnych prevedeniach kníh vydaných v ČS je možné identifikovať symboliku socialistického realizmu, no v obrovskom množstve vydaní nachádzame jednoduchú typografiu bez jasnej sugescie. Prívlastok “socialistické” by dnes tieto knižné obaly dostali pravdepodobne skôr vďaka dobovému priradeniu, poprípade vykonštruovanej “socialistickej estetike.” Optimistické tézy socialistického realizmu by sme na obale zbierky poézie Lawrence Ferlinghettiho (amerického autora!) s jasným kubistickým štýlom hľadali len ťažko. Mnohé z diel by sme preto pravdepodobne nedokázali automaticky priradiť k dielam spĺňajúcim podmienky socialistického realizmu 50. rokov, ale skôr diela ideologicky absolútne nezávadné, čo v konečnom dôsledku platilo aj pre knižný obsah.

3.2 Obdobie uvoľnenia a “renesancia” nakladateľskej činnosti

60. roky v Československu sú označované za obdobie “uvoľnenia”, alebo po česky za obdobie “tání”. Výrazné zmeny, ktoré vyplývali z politických, ale najmä spoločenských transformácií výrazne zasiahli aj knižný trh a spolu s ním aj konkrétne nakladateľstvá.

³⁵ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 71.

Kontext politickej liberalizácie je samozrejme veľmi komplexný, ale môžeme ich rozdeliť do dvoch základných rovín – ekonomickú a ideologickú.

Ideologické uvoľňovanie prichádzalo postupne najmä v dôsledku destalinizácie, ktorá bola sprevádzaná odsudzovaním represívnych metód a stalinistických politik. Zároveň intelektuáli, spisovatelia a umelci v Československu začali vyjadrovať narastajúcu túžbu po väčšej slobode prejavu a tvorivej činnosti, na ktorú reaguje aj knižný trh, doplnením titulov a rozšírením edičných rád. Vzniká veľké množstvo čitateľských klubov, nevyjímajúc knižné kluby Odeonu, Albatrosu a Československého spisovateľa. Uvoľnenie kultúrnej politiky, nárast knižnej ponuky, zväčšenie objemu aktivít jednotlivých nakladateľstiev predstavuje prvý otras nakladateľského monopolu a prvýkrát môžeme otvorene hovoriť o narastajúcej konkurencii. *“V roce 1965 se objevuje první čtenářský průzkum, diskutuje se o nerovnoprávních vztazích mezi nakladateli a obchodem v oblasti nákladů knih, mluví se o propagaci knih. Následující rok přibývá informací o zahraničních zkušenostech, ale nikoliv jako dříve ze socialistických zemí, ale ze Západu, informací o soukromých nakladatelích a knihkupcích minulosti apod.”*³⁶

Ekonomické problémy poukazovali na nedostatky v centrálnom plánovaní a viedli k pokusom vytvárať reformné hnutia s cieľom zlepšiť hospodársku situáciu. Túžba po uvoľnení a idey “iného socializmu” transformovali dekádu knižnej produkcie až do augusta 1968, kedy začalo obdobie normalizácie.

3.2.1 Detská kniha v 60. rokoch

Druhá dekáda existencie Státního nakladatelství dětské knihy sa niesla v expanzívnom duchu a možno ju označiť za najúspešnejšiu v celej histórii nakladateľstva. SNDK zvyšovalo svoje náklady, rozširovalo knižné edície (v 60. rokoch vydávalo SNDK celkom 36 rôznych edícií), a čo bolo najdôležitejšie, upevňovalo si svoje meno nielen na domácej, ale aj na zahraničnej knižnej scéne. Detská literatúra si tak zvyšovala svoje renomé, našla si relevantné miesto a stala sa rovnocenným žánrom v rámci českej literatúry.

Kultúrna politika začala produkovať nové koncepcie, ktoré sa snažili postupne zbavovať niektorých direktívnych foriem centrálného plánovania nakladateľstiev a dobehnúť výpadok spôsobený 50. rokmi. V dôsledku toho vstupujú na literárnu scénu noví autori a autorky, ktorí položia základy novej koncepcie knihy, z ktorej budú ťažiť

³⁶ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 64.

nasledujúce generácie čitateľov a čitateľiek, ale aj autorov a autoriek a to najmä v období normalizácie. Výrazným dôsledkom kultúrneho uvoľnenia je orientácia na medzinárodné spolupráce, ambicióznejšie projekty a vstupovanie do zahraničných, literárne-orientovaných inštitúcií.

V roku 1964 sa SNDK stalo jedným zo siedmich spoluzakladateľov detského knižného veľtrhu v Bologni, ktorý je dodnes najvýznamnejším a najväčším svojho druhu. Dnešný Albatros, ale aj mnohé iné detsky orientované nakladateľstvá sú aj naďalej jeho aktívnymi účastníkmi, čo svedčí o veľkosti a význame tohto projektu. Zároveň fakt, že takýto odvážny a úspešný projekt v Bologni mohol byť uskutočnený v danom historickom kontexte, a že bol vážený aj v zahraničí s odlišným politickým prostredím, čiastočne demystifikuje skeptický a zahmlený pohľad na kvalitu socialistickej literatúry a jej význam v celkovom umeleckom vývoji Československa.

Ďalším krokom bola snaha pritiahnúť svetovú literatúru domov a ozvláštniť kultúrne možnosti československého čitateľstva. Preto sa ešte v tom istom roku koná v Prahe sympóziu *Dítě mezi knihami a lidmi atomového věku*, ktoré predstavuje pokus o vytvorenie medzinárodného strediska detskej literatúry.³⁷

Oficiálny presun z čisto národného pôsobenia do medzinárodnej komunity bol potvrdený vstupom Československa do medzinárodnej mimovládnej organizácie IBBY (International Board on Books for Young People) v roku 1966, ktorá sa zameriava na propagáciu literatúry pre deti a mládež.³⁸ Členstvo v tejto organizácii má opäť význam presahujúci až do súčasnosti, pretože od vzniku samostatného Česka organizuje česká sekcia pod záštitou tejto organizácie súťaž Zlatá stuha, ktorá oceňuje autorstvo, prekladateľov a prekladateľky, či ilustrátorov a ilustrátorky detských kníh.

Reformy fungovania nakladateľstiev boli smerované aj do vnútra a rozvíjali literatúru na domácej pôde. Trend zakladania čitateľských klubov neminul ani SNDK. V roku 1964 vznikol Klub mladých čtenářů (KMČ) s ponukou kníh pre školy, ktorý už v prvom roku svojho fungovania združoval 4500 škôl s 540 000 členmi a členkami. Dva roky na to vzniklo Bienále ilustrácií Bratislava a SNDK sa stalo pravidelným účastníkom.³⁹

³⁷ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 59.

³⁸ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 60.

³⁹ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 59-60.

Zamestnaneckú štruktúru SNDK narušila až výmena riaditeľa Bohumila Říhy za Čestmíra Vejdělka z Mladé fronty. Koncom 60. rokov má nakladateľstvo už vybudovanú pevnú autorskú aj výtvarnú základňu, ku ktorej len priberá nové autorstvo. V edičných plánoch do popredia vystupuje populárne náučná, prevažne domáca literatúra. Postupné rozpínanie československej kultúry razantne pozastavili udalosti augusta 1968, keď boli rodiace sa optimistické predstavy o slobodnejšej socialistickej tvorbe násilne potlačené. SNDK zmenilo svoj názov podľa rozhodnutia Ministerstva kultúry ČSR na Albatros 1. januára 1969 a zároveň v tom istom roku zmenilo svoju adresu.

3.2.2 Krásna literatúra v 60. rokoch

60. roky nakladateľstva sa spájajú s personálnymi, ale aj početnými identitnými zmenami. SNKLHU vstupovalo do svojej druhej dekády pod novým vedením. V novembri 1959 bol za riaditeľa nakladateľstva vymenovaný František Nečásek, bývalý šéfredaktor Mladé fronty, prednosta kultúrneho a tiskového výboru za Klementa Gottwalda a medzi rokmi 1954-1957 ústredný riaditeľ Československého rozhlasu a Československej televízie. Vzniká niekoľko nových nakladateľstiev, pričom mnohé existujúce menia svoje názvy, ktoré si zachovali aj počas normalizačného obdobia a niektoré až dodnes. Od prvého januára 1961 sa hudobná redakcia SNKLHU odčleňuje a stáva súčasťou Státního hudebního vydavateľství (neskôr Supraphon), na čo sa z SNKLHU stáva iba SNKLU. Pod týmto názvom však fungovalo iba 5 rokov, pretože už v roku 1966 podnik prijíma názov Odeon. Svoju inšpiráciu čerpá z rovnomenného nakladateľstva Jana Fromka, ktoré bolo činné v rokoch 1925-1940⁴⁰

Pod touto zmenou môžeme čítať mnohé symbolické roviny. Pôvodný Odeon sa vyznačoval vydávaním kvalitnej prekladovej beletrie, vrátane diel ľavicových autorov. Názov Odeon môže symbolizovať snahu nadviazať na túto nakladateľskú tradíciu, zároveň reflektovať politické uvoľnenie odstránením štátnej príslušnosti zo svojho mena, a dodať značke modernejší a medzinárodný charakter. Napriek tomu porovnávať tieto dve nakladateľstvá by bolo voči Fromkovi nespravodlivé, pretože jeho predstavy o nakladateľstve Odeon sa značne líšili od verzie, ktorú mal ešte možnosť zažiť.

Nakladateľství Odeon vďaka svojej orientácii na prekladovú literatúru a svetovú beletriu vždy čiastočne unikalo štátnym represiam. Čiastočne to bolo možné aj preto, že v nakladateľstvách sa častejšie menili pozície riaditeľov, ktorí boli dosadzovaní štátom,

⁴⁰ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 281.

pričom šéfredaktori a širšie pracovníctvo Odeonu s umeleckým vzdelaním a motiváciou skladať kvalitné edičné plány nebolo obmieňané tak často (s výnimkou roku 1968), pretože jednoducho neexistovala rovnako kvalitná alternatíva. Cieľom výmeny vedenia bolo teda nájsť niekoho, kto bude na fungovanie pracovníctva dozerat', no pri dostatočnej schopnosti šéfredaktorov obchádzať stanovené normy mohlo nakladateľstvo ďalej vykazovať hodnotnú produkciu.⁴¹

V druhej polovici 60. rokov si Odeon zaumienil ambiciózne pokryť literatúru celého sveta a teda opäť rozširuje svoje edičné rady. Súčasnú svetovú poéziu zarad'oval do edície Soudobá svetová próza. Nemôžeme zabúdať, že napriek uvoľneniu v krajine Odeon stále funguje v socialistickej schéme knižnej kultúry. Edičný rozsah, ktorý Odeon dosiahol v tomto období, a ktorý dnes už nie je taký výrazný, čiastočne odráža to, že kombinácia socialistického prístupu k podpore knižnej tvorby, aktívneho budovania čitateľských komúnít a knižnej kultúry a čiastočné prenesenie zodpovednosti za tvorbu edičných plánov pracovníkom nakladateľstva, umožnila kultúre nielen prežiť, ale aj dosiahnuť pozoruhodnú úroveň a rozmer. Odeon sa v tomto období zameriava aj na literatúru malých a okrajových jazykov a menej známych, opomínaných autorov, čo je v súčasnosti skôr doménou špecializovaných nakladateľstiev. Tento prístup poukazuje na vtedajšiu snahu o inklúziu rôznorodých hlasov v literatúre.

3.2.3 Súdobá literatúra v 60. rokoch

Nakladateľské zameranie na domácu literatúru predstavovalo pre fungovanie Československého spisovateľa isté bremeno v kontexte straníckych politík. Oplyvňovanie domácej kultúry bolo pre KSC prioritou, pretože mala nielen dosah na štruktúry vydávania titulov, ale aj na samotných autorov a to, či sa ich tvorba vôbec dostane na verejnosť.

Chod nakladateľstva ovplyvnil mocenský zásah v roku 1959, kedy boli zo svojich funkcií odvolaní riaditeľ Ladislav Fikar aj spolu so šéfredaktorom Vítězslavom Kocourkom. Prepustení boli aj poprední redaktori Kamil Bednář, Jan Grossman a Josef Hiršal. V reakcii na tieto udalosti odišiel na vlastnú žiadosť vedúci celej redakcie súčasnej prózy Adolf Branald. Novým riaditeľom sa stal Jan Pilař a na funkciu šéfredaktora sa dlho hľadalo obsadenie. Jej kompetencie si rozdelili riaditeľ a jeho námestkovia.⁴² Dôvodom na tento

⁴¹ KOZÁK, Vratislav. *Nakladatelství Odeon – Vstupní brána do světové literatury*. Online, magisterská práce, vedoucí Jiří Hlaváček. Praha: Univerzita Karlova, 2014. [cit. 2024-07-26]. s .55-64.

⁴² PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s .69.

mocenský zásah bolo vydávanie ideologicky kontroverzných titulov, akým boli napríklad Škvoreckého *Zbabělci*, alebo edícia *Deníků Jiřího Ortena* a bol sprevádzaný pozastavením výroby niektorých knižných titulov. Tieto zmeny pôsobili však len veľmi krátko, pretože aj vymenené vedenie pozvoľna pokračovalo v pôvodných nakladateľských trendoch.

V tomto období publikovali v Československom spisovateľovi aj autori, ktorí sa počas normalizácie ocitli v aktívnom konflikte so štátnou politikou. Milan Kundera, so svojou zbierkou poviedok *Směšné lásky*, dokonca zahájil činnosť jednej z najvýraznejších rad pôvodnej českej beletrie 60. rokov, *Život kolem nás*. Autorom a autorkám, ktorým bola znemožnená publikačná činnosť v 50. rokoch venuje Československý spisovateľ Sborník pětadvacíti.

Redakcia ČS neostala pri stabilnej pracovnej základni a v 60. rokoch nabrala viacero nových ľudí – Květu Drábkovou, Jiřího Frieda, Ivana Klímu, Alexandra Klimenta, Miroslava Petříčka, Alenu Santarovú, Jaroslava Smetanu a Josefa Vohryzka. Zároveň sa nakladateľstvu podarilo osviežiť svoje stabilné edície tým, že umožnilo autorom mladšej generácie publikovať svoje diela. Do nakladateľských plánov sa dostávajú nové diela mladých básnikov a novovzniknuté edície sa tešia čitateľským úspechom. Ideologické uvoľňovanie je zreteľné aj v samotnom výbere titulov nakladateľstva. Už koncom 50. rokov vyšlo niekoľko zväzkov v samostatnej prekladovej rade *Žatvy*, počínajúc prekladom *Procesu* Franza Kafky, ktorý by bol v prvej polovici 50. rokov dielom neakceptovateľným. Československú literatúru reprezentovalo nakladateľstvo v zahraničí aj napriek politickým podmienkam. Medzinárodné uznanie získalo počas svojej existencie niekoľkokrát, v 60. rokoch to bolo najmä na knižnom veľtrhu v Lipsku.⁴³

3.3 Prelomový rok 1968 a obdobie normalizácie

Rok 1968 bol prelomovým rokom nielen v kontexte kultúry a knižného trhu, ale prenikal do všetkých aspektov spoločnosti. Uvoľnenie 60. rokov v plnom rozbehu prinášalo nové predstavy o ideálnej spoločnosti, menilo spôsob uvažovania nad smerovaním krajiny v politických kruhoch, ale aj v obývačkách. Paralelne sa medzi oponentmi uvoľnenia a príslušníkmi komunistickej vízie formovala zášť a radikálna túžba túto liberalizáciu politik potlačiť.

Situácia sa vyeskalovala, keď v januári prevzal vedenie Komunistickej strany

⁴³ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3. s. 91.

Československa Alexander Dubček a započalo obdobie nazývané “Pražská jar”. Priaznivci uvoľnenia sa tešili z predstavy “socializmu s ľudskou tvárou”, čo pre knižný trh znamenalo obnovenie hodnoty slobody slova, rozvoľnenie cenzúry, oslobodenie tlače a prichádzajúce ekonomické reformy a otvorenie politickej diskusie mimo iné aj o téme kultúry.

Prenesenie zodpovednosti spravovania nakladateľského sektoru do rúk samotných nakladateľov bolo diskutované 3. apríla 1968 v pražskej Umělecké besedě, kde sa zišiel prípravný výbor, pozostávajúci zo 44 zvolených nakladateľov. Ich cieľom bolo vytvoriť združenie operujúce na dobrovoľnej báze, ktoré by plne spravovalo veci nakladateľské a zároveň zrušiť vtedajší direktívny orgán predstavovaný Československým ústredím knižní kultury. Nakladatelia sa dohodli, že cena kníh nemôže stúpať, kniha by mala byť chápaná ako kultúrny statok a v kultúre by mala narastať ideová a polygrafická úroveň knihy.⁴⁴ Tieto diskusie nielenže otvorene kritizovali doterajší vzťah medzi kultúrou a štátom, ale tiež redefinovali samotný koncept a význam knihy vo vzťahu k jej "konzumentom".

Pražská jar a jej ideály boli potlačené 21. augusta 1968 inváziou vojsk Varšavskej zmluvy, vedenou Sovietskym zväzom, s jediným cieľom: zdecimovať všetky tieto snahy o reformy. Nastalo obdobie normalizácie, čo na knižnom trhu znamenalo návrat k podobe kultúry známej z 50. rokov. Proklamované požiadavky prežívali v tichosti pod povrchom, ale tón kultúrnych politík 70. rokov bol úplne odlišný.

3.3.1. Albatros a 70. roky

Do tretej dekády svojho fungovania vstúpilo nakladateľstvo už pod novým názvom Albatros. Napriek všetkým zmenám, ktoré priniesli 60. roky, stráca nakladateľstvo svoje ambície o rozmachu a edičné plány nechceme navracia do podoby z 50. rokov. O navrátenie komunistickej ideológie medzi detské knihy sa postaral najmä Jaroslav Beránek, dovtedajší šéfredaktor Orbisu, ktorý na riaditeľské miesto nastúpil v roku 1973. Beránkova vízia detskej literatúry bola plne v súlade s predstavami KSČ a do nakladateľského prostredia navracala atmosféru, v ktorej je Albatros vykreslený ako jediný možný producent kvalitnej detskej literatúry. Kniha tu opäť dostáva edukatívno noetický rozmer – pričom pod slovom edukatívny je možné čítať iba jeden veľmi konkrétny význam. Úlohou Albatrosu je podľa týchto téz vychovávať mladé čitateľstvo na život v rozvinutej socialistickej spoločnosti.

⁴⁴ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 64.

Beránek dôrazne obhajoval monopolné postavenie Albatrosu v oblasti detskej literatúry a dokonca varoval konkurenciu, ktorá vznikla v 60. rokoch, aby sa nezapájali do detskej literatúry svojou kultúrno-politicky nezodpovednou nakladateľskou tvorbou.⁴⁵ Na pozícii riaditeľa sa však dlho nezdržal. V roku 1974 bol na jeho miesto dosadený Eugen Černý, ktorý funkciu riaditeľa zastával do roku 1978. Černého nahradil Václav Mikeš, ktorý na tejto pozícii zotrval najdlhšie a to až do roku 1990.

V 70. rokoch boli edičné plány pod priamym drobnohl'adom ministerstva kultúry – takým priamym, že 3. odbor Ministerstva kultúry ČR sídlil na treťom poschodí budovy Albatrosu. Počet edícií sa drasticky znížil. Existovalo už iba 16 edícií, pričom pribudli iba zopár nových. Medzi ne patrili napríklad *Plastické vystrihovánky* (1970), *Obnovené obrazy* (1974), *Objektív* (1975), *Obrázkové kartičky* (1976), *Omalovánky s textem*, či *Plastické modely* (1972).⁴⁶ Priame stránické pôsobenie sa odzrkadlilo aj na pozícii šéfredaktora, pretože už v roku 1971 zastáva túto funkciu Gabriela Dubská, ktorá bola zároveň námestníčkou pre veci ideové a umelecké. Rázne škrty postihli aj autorskú základňu. V prvej polovici 70. rokov dochádza k výraznej autorskej eliminácii a zároveň k aktívnym zásahom (aj retrospektívnym) do literárnej tvorby.

Napriek radikálnym zmenám v kultúrnej politike sa Albatros neuzatváral sám do seba. O pozitívny sebaobraz sa nakladateľstvo pokúšalo aj v zahraničí, pravdepodobne z dôvodu dobrej reklamy vo svete a akosi symbolickom odkaze ostatným krajinám. Napokon z pôvodných dôvodov organizoval práve aj Sovietsky zväz rôzne medzinárodné kultúrne podujatia, na ktoré cielene pozýval hostí z iných krajín. Príkladom je napríklad Světový festival mládeže a studentstva z 50. rokov, na ktorý bol pozvaný aj kolumbijský spisovateľ a novinár Gabriel José García Márquez a pri tejto príležitosti navštívil aj Československo.⁴⁷

Albatros si odnáša viacero ocenení a čestných uznaní z Bologne, čestnú cenu pre Radovana Krátkeho v Lipsku a je taktiež úspešný na Norimberském veletrhu hraček. Svoju pozornosť však primárne sústreďuje na rozvoj ideologicky prifarbených nakladateľských súťaží pri príležitosti rôznych politických výročí.

⁴⁵ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 99.

⁴⁶ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 110.

⁴⁷ MÁRQUEZ, Gabriel García a MACHOVÁ, Mariana. *Devadesát dnů za železnou oponou*. Druhé vydání. Praha: Odeon, 2023. ISBN 978-80-207-2157-0.

3.3.2 Odeon a 70. roky

Začiatok tretej dekády nakladateľstva Odeon prebieha na pozadí neustálych zmien vedenia. V roku 1968 za neznámych okolností zomrel bývalý riaditeľ František Nečásek a jeho agendu prevzal šéfredaktor Jan Řezáč, ktorý nakoniec funkciu riaditeľa formálne prevzal na jar v roku 1969. Pod vplyvom normalizačných politík bol však vzápätí odvolaný a z nakladateľstva úplne prepustený. Na jeho miesto bol okamžite dosadený Bořivoj Křemenák, vtedajší redaktor, ktorý mal v nakladateľstve presadzovať normalizačnú politiku KSČ. Ten však v roku 1972 náhle zomrel a na jeho miesto nastúpil sochár Karel Kolumek. Ten však tiež po roku odišiel a funkciu riaditeľa prevzal Josef Kulíšek, pôvodne administratívny pracovník stranického hotelu Praha a chvíľkový riaditeľ nakladateľstva Avicenum. Miesto šéfredaktora po Janovi Řezáčovi prevzal germanista Josef Čermák.⁴⁸ V polovici 70. rokov odchádza z pozície vedúceho redakcie výtvarného umenia Zdeněk Pilař do Národní galerie a na jeho miesto nastupuje Miloslava Neumannová.

Členenie redakcie sa ale zásadne nezmenilo, iba získava nových členov a členky. V 70. a 80. rokoch sa do Odeonu pridali Zbyněk Černík, Vlastna Dufková, Jiří Josek, Irena Krasnická, Daniela Hodrová a ďalší. Vnútorne fungovanie nakladateľstva poznačila náhla emigrácia redaktorov a redaktoriek, publikačné zákazy, ktoré postihovali nielen autorov a autorky, ale v kontexte Odeonu najmä prekladateľské redakcie.

Obdobie normalizácie, podobne ako pri Albatrose, navracia Odeon formálne k edičnej politike 50. rokov, no zmeny tu nie sú tak badateľné, ako v iných vydavateľstvách. „Navzdory čiastočne odlišnému charakteru väčšinové produkce v jednotlivých desetiletích docházelo z hlediska obecné edičné koncepce v Odeonu během let pouze k doporučným, nikoli principiálním změnám. Převážná část produkce byla soustředěna do edičních řad, a ačkoliv některé v průběhu čtyřiceti let zanikaly a jiné vznikaly, hlavní knižnice zůstaly zachovány po dlouhá desetiletí.“⁴⁹

V 70. rokoch opäť vzniká samostatná knižnica Odeonu zameraná na sovietsku literatúru. V roku 1972 vznikla nová knižná rada Klasikové sovětské prózy, kde sú uvedení autori ako Leonid Leonov, Michail Prišvin a Jurij Oleša. Na ňu nadviazala knižná edícia Próza sovětských národů, v ktorej dominovali predstavitelia estónskej a ukrajinskej prózy.

⁴⁸ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 281.

⁴⁹ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 287

3.3.3 Československý spisovatel a obdobie normalizácie

Nástup normalizácie zasiahol nakladateľstvo Československý spisovatel vo všetkých smeroch a okamžite. Edičné plány, ktoré boli vytvorené vopred v 60. rokoch boli automaticky zastavené, odhliadnuc od fázy prípravy, v ktorej sa nachádzali. Knihy, ktoré stihli byť dokončené, boli v plnej veľkosti nákladov zničené (napríklad práce Jana Patočku a Romana Jakobsona v edícii Dílna). Viaceré profilové knižné rady boli úplne zastavené.⁵⁰

Edičná politika výrazne zasiahla aj pravidelných autorov a literárnych vedcov. Tí, v dôsledku ideologicky motivovaných zákazov a neznesiteľnej autocenzúry, buď opustili nakladateľstvo, emigrovali, alebo prestali publikovať. Pre Československý spisovateľ to predstavovalo veľký problém, pretože šlo o významné osobnosti 60. rokov, ktoré sa v čase uvoľnenia stali perzekvovanými práve kvôli svojej slobodnejšej tvorbe. Títo autori, ktorí sa vyznačovali prístupmi, ktoré sa odlišovali od socialistického realizmu a často sa zaoberali „nepohodlnými“ témami, čelili represiam, ktoré ich prinútili buď odstúpiť zo scény, alebo sa presunúť do zahraničia, kde mohli pokračovať vo svojej tvorbe bez obmedzení.

Cenzorskou technikou bolo napríklad odstránenie poradových čísel jednotlivým zväzkom,⁵¹ čo umožnilo slobodnejšie vynechávať edície podľa potreby. Obnovila sa napríklad edícia Žatva,⁵² v ktorej vychádzala prevažne pôvodná beletria. V nakladateľstve ostala zachovaná čitateľská rada Klíč a edícia pre deti Zlatý klíček. Česká poézia bola naďalej vydávaná v obnovenej edícii České básně. *„Její autorský okruh byl v normalizačním období relativně úzký: mezi přibližně čtyřiceti básníky počtem vydaných titulů vynikají aktivně prorežimní spisovatelé starší a střední generace (Karel Boušek, Miroslav Florian, Jan Pilař, Josef Rybák, Donát Štajner aj.) (...)”*⁵³

V kontexte normalizácie je zaujímavé nahliadnuť na charakter literárnej kritiky. Diela literárnych kritikov vydané v Československom spisovateli reprezentovali iba jeden kritický prúd – prúd českej marxistickej literárnej vedy. V 70. rokoch vyšli teoretické práce Eduarda Urxa, Stanislava Kostku Neumanna, Bedřicha Václavka, ale aj dobovo aktuálne texty literárnej kritiky od Jiřího Hájka, Hany Hrzalovej, či Oldřicha Rafaja.

⁵⁰ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 87.

⁵¹ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 87,

⁵² HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3. s. 90.

⁵³ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 90.

3.4 Neskorá normalizácia

Obdobie 80. rokov je charakteristické prechodom z neskorej normalizácie do obdobia postupného uvoľňovania pod vplyvom reformnej politiky Michaila Gorbačova, známej ako perestrojka (prestavba) a glasnosť (otvorenosť). Hoci v Československu bola reakcia na Gorbačovove reformy zdržanlivejšia, politické vedenie, na čele s Gustávom Husákom a neskôr Milošom Jakešom, začalo čeliť tlakom na liberalizáciu. Uvoľnenie bolo pomalé a opatrné, no v druhej polovici 80. rokov sa začali objavovať náznaky väčšej slobody v oblasti kultúry a informácií.

Na nakladateľskú činnosť aj naďalej dohliadal odbor knižnej kultúry (spadal pod Ministerstvo kultúry ČR). Spôsob kultúrneho riadenia sa oproti 70. rokom výrazne nezmenil. Aj naďalej platil gestorský systém, schvaľovanie edičných plánov, cenzúra a autocenzúra, a nakladateľstvá boli konštantne limitované prídelmi papiera. Zo zotrvačnosti sa zmenil skôr prístup pracovníkov a pracovníčok nakladateľstiev, ako aj autorov a autoriek, ktorí sa už do určitej miery prispôbobi fungovaniu v systéme a naučili sa v ňom pracovať, a v niektorých prípadoch mu aj čeliť. Napríklad diela, ktorých autori a autorky mali zakázané publikovať vychádzali pod menami autorov, ktorým zákaz udelený nebol.

3.4.1. *Albatros a 80. roky*

Obdobie neskorej normalizácie je v histórii Albatrosu (vrátane SNDK) najmenej dynamické. V tomto desaťročí vzniklo iba šesť nových edícií, čo je najmenej od vzniku nakladateľstva. Zároveň však vychádza relatívne veľa nových mimoedičných titulov. V roku 1985 ich vyšlo 95 a v roku 1988 cez 100.⁵⁴ Medzi tituly sa dostali aj autori a autorky detskej literatúry, ktorí nikdy predtým v Albatrose nevyšli.

Aj samotné vedenie, vrátane redakčného kolektívu, ostáva takmer bez zmeny. Počas celého obdobia je vo vedení nakladateľstva spomínaný Václav Mikeš (do roku 2000) a šéfredaktorka Angelika Blahožová (do roku 1989). Do redakcie pribudlo pár nových členiek, napríklad Marcela Borgesová, Eva Pávková a ďalšie. Medzi pracovníkmi a pracovníčkami nakladateľstva sa tak mohli naozaj vytvárať plnohodnotné vzťahy a budovať stabilný pracovný kolektív.

Na toto obdobie spomína aj moja respondentka Zuzana Kovaříková, ktorá v roku 1987 nastúpila do jazykovej redakcie, takzvanej korektorny. *“Vztahy mezi autory,*

⁵⁴ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 137.

ilustrátory a grafickými úpravci byly skvělé. Mnozí se stali přáteli, navštěvovali se i mimopracovně, mnozí bývalí žáci zadávali práci svým profesorům (hlavně ve výtvarné redakci, při překladech atd.). Spisovatelé a výtvarníci se dobře znali. Bylo to jednak tím, že většinou měli stejné názory na politiku i kulturu, tíhli k sobě, někteří publikovat nesměli, a přesto jejich texty vycházely pod jménem tzv. pokrývačů. A pak – bylo mnohem víc času na setkávání, debatování nad podobou knihy. Rukopisy, ilustrace, grafická maketa se musela předat osobně, ne přes e-mail, byla možnost mnoha schůzek nad definitivní verzí. Albatros, byť byl velký podnik, byl vlastně přátelský „rodinný podnik“, především v redakční a autorské části. Pokud pamětníci žijí, dodnes se scházejí na albatrosích srazech, či jednotlivě.”⁵⁵

Vzhľadom na relatívne nemennú politickú situáciu sa nakladateľstvo zameralo na iné, prevažne hospodárske aktivity. V roku 1986 zahájilo prevádzku vlastnej knihviazačskej dielne v Ostrave a dokončilo predajňu cudzojazyčnej literatúry. Medzi ďalšie aktivity Albatrosu patril obľúbený zjazd Klubu mladých čtenářů a veľmi úspešná česká a slovenská výstava v Jugendbibliothek v Mníchove.⁵⁶

Nová éra Albatrosu začala takmer okamžite po páde režimu 17.11.1989. Nežná revolúcia prekopala knižný sektor od ideologických základov, až po jeho reálne prevedenie. Vzniká knižný trh v kapitalistickom slova zmysle, kniha sa stáva komoditou a začína podliehať ekonomickým zákonom. Na všetky spoločenské zmeny museli reagovať aj jednotlivé nakladateľstvá a kultúrna politika definitívne opúšťa socialistický model knižnej produkcie.

3.4.2 Odeon a 80. roky

Výrazne inak to nevyzeralo ani v Odeone. Vedenie nakladateľstva sa oproti 70. rokom výrazne stabilizovalo. Vedúcu pozíciu od roku 1977 nevykonával Josef Čermák, pretože bol odvolaný. Chod nakladateľstva to výrazne neziahlo, keďže Čermák presunul celú svoju agendu do čerstvo vytvorenej funkcie hlavného lektora, ktorá bola rovnako významná ako pozícia zástupcu šéfredaktora. Na miesto šéfredaktora nastúpil básnik a riaditeľ agentúry DILIA Karel Boušek, ktorého v roku 1984 vystriedal básnik Josef Šimon. Ten vo svojej funkcii zotrval až do roku 1990.

⁵⁵ KOVAŘÍKOVÁ, Zuzana. E-mailový rozhovor s autorkou bakalárskej práce, online, príloha (28. júl 2024).

⁵⁶ HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2. s. 129.

Redakcia výtvarného umenia mala v Odeone vždy špecifické postavenie a to najmä z dôvodu, že mala veľmi stabilnú čitateľskú základňu, ktorá sa výrazne nemenila ani vplyvom politických zmien. Stav redakcie výtvarného umení pre túto prácu komentuje Juliana Boublíková, ktorá podobne ako viacerí členovia a členky tejto redakcie vyštudovala UMPRUM a pôsobila v Odeone v 80. rokoch. *“Výtvarná redakce se zaměřovala především na překladovou literaturu o výtvarném umění, většinou z němčiny do češtiny. Říkali jsme tomu "mutace", protože Odeon měl uzavřenou smlouvu se dvěma západoněmeckými nakladatelstvími. Jedno mělo sídlo v Hanau. V redakci probíhala selekce děl, přičemž západoněmecká nakladatelství si vzájemně vybírala na překlad tituly v češtině a vydávala je v němčině (například titul Picasso v Československu).”* Jednou z najznámejších vtedajších prekladateľiek bola nemecky píšuca česká spisovateľka a germanistka Lenka Reinerová.

„Vydání překladového titulu fungovalo na bázi spolupráce. Přeložený titul se v Odeonu zredigoval, následně se poslal do německého nakladatelství, kde udělali připomínky, a u nás se nakonec provedly a zapracovaly korektury.“ Do tohto procesu sa zapájala pochopiteľne technická redakcia a špičkové tlačiarne. Nemecké nakladateľstvá špecificky dbali na kvalitu tlače, čo znamenalo, že Odeon mal výsostné postavenie a jeho knihy boli tlačené v tlačiarňach tej najvyššej kvality, kde sa bežne knihy z iných nakladateľstiev vo väčších nákladoch vôbec nedostali.

„Část se pak prodávala v Německé spolkové republice a pro Odeon to bylo zajímavé i z toho důvodu, že šlo o valutový příděl, který nebyl závislý na přidělení ministerstva kultury. Mluvíme přibližně o letech 1983-1990. Odeon navázal spolupráci i s NDR. Pokud chtělo české nakladatelství vydat opravdu pěknou knihu, vydávali ji například v Lipsku.“

Síce obdobie 80. rokov spadá pod obdobie normalizácie, ale po nástupe Gorbačova k moci v druhej polovici 80. rokov už mohli vychádzať tituly, ktoré boli v 70. rokoch úplne nemysliteľné. Portfólio titulov bolo naozaj rôznorodé, od súčasného českého umenia a kníh o dizajne až po pôvodné knihy o výtvarnom umení. Redakcia výtvarného umenia spolupracovala okrem Nemecka aj so všetkými socialistickými krajinami (celkom výrazne s Poľskom, ale aj Rumunskom, Bulharskom a ďalšími), ale prevažne s Nemeckou demokratickou republikou.

Porevolučný Odeon mal oproti iným nakladateľstvám ekonomicky nevýhodnú štartovaciu čiaru. Do novej dekády vstúpil bez akéhokoľvek majetku, pretože väčšinová čiastka v predchádzajúcich desaťročiach odvádzal štátu. Nakladateľstvo si preto nemohlo dovoliť ponechať vnútorné štruktúry bez zmeny. Veľké škrtky v redakciách spôsobili, že

Odeon prišiel o značné množstvo pracovnej sily, pretože väčšina pracovníkov z Odeonu postupne odchádzala do iných nakladateľstiev, alebo úplne zmenila pracovné pôsobenie. V roku 1989 v redakciách beletrie pracovalo približne 30 redaktorov, no v poslednom roku existencie Odeonu už iba 5.⁵⁷

V roku 1992 prešiel Odeon neúspešnou reorganizáciou so snahou adaptovať nakladateľstvo na knižný trh a v roku 1994 bol odovzdaný na likvidáciu.

3.4.3 Československý spisovateľ v 80. rokoch

Vývoj Československého spisovateľa bol v období neskorej normalizácie veľmi obdobný zvyšným nakladateľstvám s tým rozdielom, že normalizačné represie zasiahli domácu tvorbu intenzívnejšie, ako stabilnejšie prekladové redakcie Odeonu.

Kultúrna politika mala aj naďalej vplyv na rôzne edície, avšak s rôznym stupňom dosahom. Napríklad taká edícia *Portréty spisovateľů*, pod ktorou vychádzali monografie českých literárnych osobností 20. storočia, ktorá vychádzala v rokoch 1975-1991, tlačila do popredia osobnosti, ktoré tvorili v ideologickom súznení so socialistickým realizmom. *“Milan Blahynka se zabýval dílem Miroslava Floriana, Vítězslava Nezvala a Jana Pilaře, František Buriánek tvorbou Jarmily Glazarové, Jiřího Marka a Fráni Šrámka, Josef Hrabák dílem Františka Kožika, Miloše V. Kratochvíla, Jiřího Křenka a Karla Nového, Hana Hrzalová tvorbou Jana Kozáka, či Bohumila Říhy, Vítězslav Ržounek se věnoval Janu Otčenáškoví a Ivanu Skálovi, zařazeny byly též biografie Josefa Rybáka, T. Svatopluka, Donáta Šajnera či Antonína Zápotockého.”*⁵⁸ V nakladateľstve však prežili aj edície, ktoré mali relatívne široké tematické portfólio, príkladom môže byť pôvodná memoárová edícia *Vzpomínky a korespondence*.

Nežná revolúcia sa na nakladateľstve podpísala takmer okamžite. Všetky pozastavené tituly, predobjednané náklady a pôvodné záväzky sa nakladateľstvo pokúsilo opätovne naplniť. Spoliehali sa na stabilnú čitateľskú základňu a svoje meno. V rámci reforiem sa pokúsili obohatiť edičné rady a znížiť náklady klasických titulov, ekonomická situácia na novovzniknutom trhu bola príliš zložitá a ovplyvnená rozpadom distribučnej siete. Nakladateľstvo sa snažilo vyrovnáť vydávaním dovtedy zakázaných titulov, avšak nakoniec zvolilo koncepciu zameranú na širší čitateľský okruh. Zmeny vyvolané prechodom

⁵⁷ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 285.

⁵⁸ PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7. s. 94.

na tržné hospodárstvo sa pre nakladateľstvo ukázali ako devastačné. Nakladateľstvo, ktoré od roku 1993 fungovalo už pod menom Český spisovateľ zaniklo v roku 1997.

Záver

Obdobie socializmu v Československu nemožno univerzálne zhodnotiť. Napriek snahám vychádzať z konkrétnych predstáv o úlohe človeka v spoločnosti, o funkcii kultúry a jednotlivých médií v nej, vznikajú ideologické rozpory už na úrovni teórie. Táto práca pripomína, že ani samotný náhľad na socialistický realizmus, východiskový kultúrny smer daného obdobia, nebol jednotný. Nehovoriac o kultúrnych politikách, ktorých rôzny dopad môžeme pozorovať už na tak malom priestore, ako boli tri nakladateľstvá s odlišným žánrovým zameraním.

Výsledkom skúmania jednotlivých dekád pod vplyvom socialistických kultúrnych politík je ucelený obraz o stave nakladateľstiev v Československu medzi rokmi 1952-1989. Táto práca približuje, že napriek snahe centralizovať knižnú kultúru, redefinovať jej základné koncepty a systematizovať jej účinky na socialistického človeka, si kultúra našla svoj spôsob vymanenia sa s pod cieľeného útlaku. Kultúrna otvorenosť sa naprieč obdobiami a jednotlivými nakladateľstvami rôznila.

Napriek tomu môžeme identifikovať základné znaky modelu knižnej produkcie v tomto období. Československý socialistický model v sebe niesol cnostné idey, ktoré pohoreli na jeho represívnych zložkách. Približoval kultúru ľuďom tým, že z nej vytváral komunitnú aktivitu – vznikali knižné kluby, knižnice, nakladateľstvá vystúpili z centra ďalej do regiónov. Tento model taktiež podporoval malých, nepriviligovaných autorov. Hlásal hodnotu prístupného vzdelania, vytváral spolupráce medzi knižnicami a školami, vytváral literárne programy a súťaže. Tlačil cenu kníh smerom nadol, čím usiloval o zrovnoprávenie kultúrneho sektora. V období socializmu vznikli výnimočné knižné diela a kultúrne počiny, ktorých existencia dodnes ovplyvňuje nielen chod samotných nakladateľstiev, ale českú literárnu krajinu ako takú. Vzniklo neuveriteľne obsahovo bohaté a kvalitné nakladateľstvo Odeon, ktorého prechod na kapitalistický systém takmer zlikvidoval. Rozmach nakladateľstva Albatros, ktoré píše svoje začiatky taktiež v tomto období, je hmatateľný dodnes. Československý spisovateľ vydal v tomto období naozaj obrovské množstvo krásnej literatúry, na ktorej edície si pamätajú celé domácnosti. Toto nakladateľstvo prenieslo českú knižnú produkciu cez všetky skúmané dekády, aj keď čelilo najnáročnejším výzvam.

Na druhej strane stojí obdobie plné byrokratizácie kultúrneho života, nemožnosti slobodne tlačiť, hovoriť, písať a čítať. Nástup režimu má na svedomí likvidáciu mnohých menších nakladateľov, ktorí by za plynulého pokračovania svojej činnosti mohli do kultúry prispieť hodnotne. Je to obdobie plné zoznamov. Zoznamov zakázaných autorov a

autoriek, nepohodlných tém, nepodporovaných žánrov, vyradených edícií a vyhodенých zamestnancov.

V závere možno dodať, že československý socialistický model padal na vnútornej kontradikcii ideí rovnosti a využívaných útlakových mechanizmoch, s cieľom udržať kultúrnu a politickú hegemoniu vládnej strany. Toto obdobie bolo premrhanou možnosťou vytvoriť slobodnejšie kultúrne prostredie, pričom sloboda v tomto kontexte vychádza z rovnosti prístupu k tvorbe a jej využitiu.

Summary

The era of socialism in Czechoslovakia cannot be universally evaluated. Despite the attempts to base ideology on specific conceptions of the role of a human within society, the function of culture and individual media within it, ideological conflicts arise on a theoretical level. This work serves as a reminder that not even an overview of socialist realism, a default cultural movement of the era was not unitary. Not to mention cultural politics, whose differing impact can be observed even on such a small scale as three publishers with dissimilar focus in terms of genre.

The result of analysing individual decades influenced by socialist cultural politics is a comprehensive picture of the state of publishers in Czechoslovakia between 1952 and 1989. This thesis brings forth how despite the attempts to centralize book culture, redefine its core concepts and systematize its effects on the socialist person culture found its own way of extricating itself from underneath a targeted repression. Cultural openness differed across eras and individual publishers. Despite this, we can identify basic signs of book production model in this era. The Czechoslovakian socialist model included virtuous ideas which disintegrated due to its repressive force. It made culture accessible by making it into a public activity – book clubs and libraries were being established, publishers left their centres to reach further into remote regions. This model also supported smaller, non-privileged authors. It preached the value of an accessible education, created cooperation between libraries and schools, created literature programs and competitions. It pushed the price of books down, attempting to make the cultural sector more egalitarian. In the era of socialism exceptional books and pieces of culture were created, whose existence to this day influences not only the functioning of publishers themselves but the Czech literal scene as well. The publisher Odeon, very rich in content as well as quality was created and subsequently almost made bankrupt by transferring onto a capitalist system. The upswing of the publisher Albatros, with its roots in this era as well, is still tangible today. Czechoslovakian writers have truly published an enormous amount of beautiful literature in this era, whose editions are remembered by entire households. This publisher carried the Czech book production across all the analyzed decades even when facing the most difficult of challenges.

On the other hand, there is an era of a cultural life bureaucracy, the inability to press, speak, write, and read freely. The regime's seizing of power is responsible for the liquidation of countless small publishers who had the potential to contribute greatly to

culture, were they able to continue their operation. It's an era full of lists. Lists of banned authors, topics deemed inappropriate, non-supported genres, editions shut down and employees fired from their jobs.

In conclusion it can also be said that the Czechoslovakian socialist model fell due to internal contradictions of the idea of equality and repressive mechanisms used to maintain the cultural and political hegemony of the ruling party. This era was a wasted opportunity to create a freer cultural environment while freedom in this context is based on a universal access to production and its utilization.

Použitá literatura

1. CARRIÈRE, Jean-Claude; ECO, Umberto a DE TONNAC, Jean-Philippe. *Knih se jen tak nezbavíme*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0266-6.
2. GRAMSCI, Antonio a LAWNER, Lynne. *Letters From Prison*. London: Quarter Books. ISBN 978-0-7043-3256-0.
3. HALADA, Jan. *Albatros : 70 let na křídlech dětské literatury*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05474-2.
4. HALADA, Jan. *Člověk a kniha*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 382-87-93.
5. HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha, 2007: Libri. ISBN 978-80-7277-165-3.
6. KOVAŘÍKOVÁ, Zuzana. E-mailový rozhovor s autorkou bakalářské práce, online, (28. júl 2024)
7. KOZÁK, Vratislav. *Nakladatelství Odeon – Vstupní brána do světové literatury*. Online, magisterská práce, vedoucí Jiří Hlaváček. Praha: Univerzita Karlova, 2014. [cit. 2024-07-26].
8. KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1982. ISBN 13-250-KMČ-82.
9. LHOTECKÁ, Jitka. *Nakladatelská činnost v poválečném Československu, se zaměřením na období po roce 1948*. Online, Magisterská práce, vedoucí Mgr. Viktor Pantůček. Brno: Masarykova univerzita, 2009. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/lwyz0/NAKLADATELSTVI_po_r.45.pdf. [cit. 2024-07-24].
10. MÁRQUEZ, Gabriel García a MACHOVÁ, Mariana. *Devadesát dnů za železnou oponou*. Druhé vydání. Praha: Odeon, 2023. ISBN 978-80-207-2157-0.
11. NÁDASKAY, Viliam. *Koncepcie proletárskej literatúry a socialistického realizmu v medzivojnovom období*. Online. Slovenská literatúra. 2019, roč. 66, č. 6, s. 478. ISSN 0037-6973. [cit. 2024-07-19].
12. PŘIBÁŇ, Michal. a kol., *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7.s. 7.
13. ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...* Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2404-6
14. ŠMEJKALOVÁ, Jiřina. *Knihy*. Brno: Host, 2000. ISBN 80-7294-005-8.

15. TOMAN, Jaroslav. *Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století: (stav - metodologie - mezinárodní souvislosti)*. 1. vyd. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2005 s. ISBN 80-210-3898-5. Kapitola Současná slovenská věda o literatuře pro děti a mládež v česko-slovenských souvislostech, s. 247 - 258.
16. TRÁVNÍČEK, J. – ASHOLT, W. Avantgarda. In: Nünning, A. (ed.), *Lexikon teorie literatury a kultury : koncepce / osobnosti / základní pojmy*. Brno, 2006, Host, zničené ISBN
17. VRBENSKÝ, Jaroslav. Ediční cesty nakladatelství Vyšehrad. In Marie Válková (ed.) 70 let nakladatelství Vyšehrad 1934–2004. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004.
18. WOLLMAN, Frank. *Socialistický realismus jako kulturní epocha a styl umělecký*. Slovesná věda, 1948, 2: 1949.

Príloha

Možné tematické okruhy pre respondentku

1. Aké boli hlavné úlohy a zodpovednosti vo vašej pozícii vo vydavateľstve Albatros počas 80. rokov?
2. Ako by ste opísali vplyv politickej situácie/kultúrnej politiky štátu na vašu prácu a rozhodovanie vo vydavateľstve v 80. rokoch?
3. Aké zmeny v legislatíve a štátnej kultúrnej politike mali najväčší dopad na vašu prácu?
4. Aké druhy kníh boli v tom období prioritne vydávané a prečo?
5. Pri stabilnom náklade, ako sa menila rola čitateľstva? Bolo podľa vás čitateľstvo dôležité? Mali ste možnosť sledovať spätnú väzbu od čitateľov? Ak áno, ako ste s ňou pracovali?
6. Ako ste získavali zahraničnú literatúru na preklady a aké boli obmedzenia pri ich vydávaní?
7. Aká bola vaša spolupráca so Slovenskom? Aké boli vydavateľské vzťahy?
8. Môžete uviesť príklad knihy, ktorá bola cenzurovaná alebo odmietnutá na vydanie vo vašom vydavateľstve, a dôvody prečo?
9. Mali ste vo vydavateľstve priamy kontakt s úradmi alebo cenzormi? Ak áno, ako tento proces prebiehal?
10. Ako sa vyvíjali vzťahy medzi vydavateľstvom a autormi počas vášho pôsobenia?
11. Existovali vo vydavateľstve interné debaty alebo nesúhlasy ohľadom vydávania určitých kníh?
12. Ako sa vyvíjala produkcia a výber detskej literatúry vo vašom vydavateľstve počas obdobia socializmu? Aké boli hlavné témy a posolstvá, ktoré sa preferovali v detských knihách?
13. Ako sa vyvíjali finančné aspekty a financovanie vydavateľstva počas obdobia 80. rokov?

14. Aké knižné projekty alebo iniciatívy považujete za najdôležitejšie počas vášho pôsobenia vo vydavateľstve?

15. Ako by ste zhodnotili súčasný stav knižnej produkcie a vydavateľského trhu v porovnaní s obdobím socializmu? Ako nazeráte retrospektívne na dané obdobie v kontexte knihy ?

Odpoveď respondentky

V nakladateľství Albatros existovala vedľa literárnej, výtvarnej a technickej redakcie také jazyková redakcie – korektorna. Bola nápomocná redakcii literárnej, četly se v ní veškeré texty, ktoré v nakladateľství vychádzaly (beletrie i naučná literatúra).

Do této redakcie jsem nastoupila v r. 1987. Jazykový redaktor neměl podíl na výběru knih, nemohl ovlivnit, které se vydají. Odpovídal pouze za pečlivé přečtení textu, dovychytal gramatické a popř. stylistické chyby po redaktorech, opravil tehdy hojné překlepy z tiskáren. Byli jsme tam čtyři, vedoucí redaktor obdržel korektury, které přišly z tiskárny, a rozdělil je mezi nás. Četly se obě korektury, tzv. sloupce i stránky, ale nebylo to tak, že by jeden člověk četl obé, jelikož korektury chodily ve větších časových intervalech. Přiděly korektur byly spíš podle počtu stran, abychom je měli spravedlivě rozdělené.

Dostala se mi tedy na stůl pestrá paleta textů a mohu říct, že většina knih byla velmi kvalitní. Vycházely v oblíbených edicích (První čtení, Jiskřičky, KOD, Karavana, Korálky, ESA, Obnovené obraz, OKO aj.), v nichž publikovali současní čeští autoři. Z překladové literatury vycházelo poměrně dost textů z angličtiny (hlavně klasika), z francouzštiny (klasika i současnost), z němčiny i ze severských jazyků. Samozřejmě se musely publikovat knihy socialistických zemí (maďarské, rumunské, bulharské, nejlepší byly polské). Nejvíce vycházelo překladů z ruštiny, často se to řešilo pohádkami a dobrodružnou literaturou.

V Albatrosu vycházely také plastické vystřihovánky (v korekturně jsme četli návody), omalovánky, obtisky, které byly ryze české a apolitické (hračky, pohádkové postavičky, hrady, zámky, balony, divadlo aj).

Zpětná vazba čtenářů se získávala na besedách s autory, ilustrátory, myslím, že každoročně se konal oblíbený a úspěšný sjezd Klubu mladých čtenářů, kdy byly děti pozvané do Prahy i s ubytováním. V Teoretické knižnici se publikovaly průzkumy čtenářů. Měsíčně vycházely Opravdové noviny, které se distribuovaly do knihoven, možná i do

škol, už nevím, vycházela brožurka Ediční plán a katalog Klubu mladých čtenářů (vychází dodnes), který se posílal do škol (dnes i školek).

Vztahy se Slovenskem byly vřelé, v překladech vycházelo poměrně dost titulů (knihy pro dívky, pohádky, naučná literatura). Pravidelně jezdila albatrosí výprava na Bratislavské bienále ilustrací.

Vztahy mezi autory, ilustrátory a grafickými úpravci byly skvělé. Mnozí se stali přáteli, navštěvovali se i mimopracovně, mnozí bývalí žáci zadávali práci svým profesorům (hl. ve výtvarné redakci, při překladech atd.). Spisovatelé a výtvarníci se dobře znali. Bylo to jednak tím, že většinou měli stejné názory na politiku i kulturu, tíhli k sobě, někteří publikovat nesměli, a přesto jejich texty vycházely pod jménem tzv. pokrývačů. A pak – bylo mnohem víc času na setkávání, debatování nad podobou knihy. Rukopisy, ilustrace, grafická maketa se musela předat osobně, ne přes e-mail, byla možnost mnoha schůzek nad definitivní verzí. Albatros, byť byl velký podnik, byl vlastně přátelský „rodinný podnik“, především v redakční a autorské části. Pokud pamětníci žijí, dodnes se scházejí na albatrosích srazech, či jednotlivě.

Napsala jsem pár postřehů, co jsem tenkrát zachytila, asi jsem příliš nepomohla, jelikož jsem pracovala v redakci, která byla servisem pro redakci literární, ale nic nerozhodovala. Nemohu tudíž dobře zodpovědět otázky. Korektorna však byla skvělá škola, byla často první „štací“ literárních redaktorů.

Zuzana Kovaříková

kopie 30/9/2024

W

SCHVÁLENO

5.10.23

Mg.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Laura Kristína Priatková

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2021

Fakultní e-mail diplomantky/diplomanta:

18803904@fsv.cuni.cz

Studijní program/specializace:

Komunikační studia a žurnalistika se specializací
na mediální studia

Univerzita Karlova	
Fakulta sociálních věd	
Došlo dne:	29 -08- 2023 -1-
Čj: 169	Příloh:
Přiděleno:	

Název práce v češtině:

Socialistické Československo: Model knižního trhu v letech 1952–1989

Název práce v angličtině:

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2022/2023)
(diplomovou práci je možné obhajovat nejdříve šest měsíců od schválení tezí)

LS 2023/2024

Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků):

V bakalářské práci sa zameriam na zmeny a ich dopady v knižnom sektore po nástupe socialistického modelu knižného trhu v Československu. Rozdiely v knižnej produkcii budem skúmať z ekonomického pohľadu, ale aj z ideologického a politického.

Pre demonštráciu dopadov týchto zmien v rôznych oblastiach som sa rozhodla analyzovať tri rôzne literárne žánre a to konkrétne detskú literatúru, prekladovú beletriu a domácu literatúru vo vybraných nakladateľstvách. Pri analýze jednotlivých subjektov budem skúmať vonkajší vplyv zmeny ekonomického systému krajiny a následné interné finančné rozhodnutia nakladateľských subjektov. V samotnom knižnom obsahu vtedajšej knižnej produkcie budem analyzovať vplyv ideológie a mechanizmy, ktorými boli obsahy ovplyvňované. Skúmaním politickej roviny sa pokúsím definovať vzťahy medzi knižným sektorom a politickou mocou.

Po analýze vybraných nakladateľstiev budem pre zvýraznenie rozdielov komparovať nakladateľské subjekty v rámci jedného žánru na území dnešného Česka a Slovenska. Popíšem ich vzájomné vzťahy, rozdiely v dopadoch na ich celkové fungovanie a upresním role, ktoré v tedajšej spoločnosti zastávali.

Pre dodržanie plynulosti dejinného naratívu budem jednotlivé obdobia analyzovať chronologicky a to po dekádach, začínajúc rokom 1952. Skúmané obdobie ohraňím revolučným rokom 1989, kedy pádom komunistického režimu v Československu oficiálne končí éra socialistického knižného trhu.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Úvod

1. Teoretická časť

- 1.1 Vymedzenie a predstavenie témy
- 1.2 Ciele a štruktúra práce
- 1.3 Metodika

2. Všeobecný popis dejinného obdobia od 50. rokov do konca 80. rokov

- 2.1 Politika
- 2.2 Ideológia
- 2.3 Ekonomické zmeny

3. Praktická časť

4. Nakladateľstvá a literatúra v 60. rokoch

- 4.1 detská
- 4.2 prekladová
- 4.3 domáca beletria

5. Pražská jar a jej dopad na knižnú produkciu a literatúru

6. Nakladateľstvá a literatúra v 70. tých rokoch

- 6.2 detská
- 6.3 prekladová
- 6.4 domáca

7. Nakladateľstvá a literatúra v 80. tých rokoch

- 7.2 detská
- 7.3 prekladová
- 7.4 domáca

8. Nakladateľstvá a literatúra koncom 80. rokov

Záver

Rozhovory

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy):

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80_7277-165-3.

ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2404-6.

ŠMEJKALOVÁ, Jiřina. *Kniha*. Brno: Host, 2000. ISBN 80-7294-005-8.

Almanach Labyrint 2012. Labyrint, 2012. ISBN 978-80_87260-38-8. Vydania od 1991– 2012

PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7.

PRIBÁŇ, Michal. *Český literární samizdat 1949-1989*. Dotisk. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2903-4.

NOGE, Július. *Dvadsať rokov vydavateľstva Tatran - bibliografický súpis kníh 1947-1967*, Bratislava, Tatran 1967. 597 s.

ŠPIRIT, Michael. Dějiny literatury jinak. Normalizace a samizdat. *SLOVO A SMYSL* [online]. 2020, 4 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.14712/23366680.2020.3.14>

Zach, Aleš. *Kniha a český exil 1949–1990*. Biblio-grafický slovník nakladatelství, vydavatelství a edic. Torst, Praha 1995.

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Pomocou deskriptívnej metódy primárnych zdrojov, vybraných knižných titulov a periodík popíšem jednotlivé ekonomické, ideologické a politické zmeny, ktoré mali zásadné dopady na knižný trh v skúmanom období. Pre lepšiu demonštráciu priamych dopadov budem analyzovať vybrané nakladateľské subjekty z hľadiska ich obsahu, idividuálne a chronologicky. Pre zvýraznenie rozdielov medzi subjektami na dnešnom území Česka a Slovenska budem vybrané nakladateľtvá, ich vzájomné

vzt'ahy a procesy komparovat' v rámci jednoho žánru.

Základní literatura

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let):

BLAŽEK, Radek. *Nakladatelství Odeon: současný profil a mediální obraz* [online]. Praha, 2014 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/67174/BPTX_2012_2_11230_0_356057_0_138637.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce. Univerzita Karlova.

KOZÁK, Vratislav. *Nakladatelství ODEON - vstupní brána do světové literatury* [online]. Praha, 2014 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/69675/120158419.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.

PARKANOVÁ, Šárka. *Nakladatelství Albatros jako součást moderní mediální společnosti a podpora dětského čtenářství* [online]. Praha, 2015 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/72060/BPTX_2013_2_11230_0_388831_0_152738.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Jan Halada.

VÁŇOVÁ, Jana. *Vydavatelské strategie v oblasti literatury pro děti*. 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury. Vedoucí práce Mocná, Dagmar.

CHABADOVÁ, Dominika. *Vydavatelstvo Tatran ako základný kameň slovenskej prekladovej a pôvodnej literatúry* [online]. 2022 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://opac.crzp.sk/?fn=docview2ChildS7KFL&record=6D8D8508F2EEA2E4DA930AD2E777&seo=CRZP-Prehliadanie-pr%C3%A1c>. Diplomová práce. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre FF UKF KSJL. Vedoucí práce Veronika Rácová.

FÁBRYOVÁ, Lucia. *Edícia Čítanie študujúcej mládeže* [online]. Nitra, 2018 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=FDC7ADC0B55BA46B11D6B2E13739>. Bakalářská práce. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre FF UKF KSJL. Vedoucí práce Igor Hochel.

PEKÁRKOVÁ, Silvia. *Recepcia literatúry pre deti a mládež a jej časový vývin* [online]. Martin, 2015 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=1080C1D973035A08702480E98A31>. Diplomová práce. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici FF UMB KAA-FF. Vedoucí práce Martin Djovčoš.

Datum / Podpis studenta/ky

29.08.2023

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

doc. PhDr. JAN HALADA, CSc.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO VE VYHLÁŠCE ŘEDITELE INSTITUTU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO VÝTIŠKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU.